Масс̆е а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров Чечено-Ингушской АССР

Газет арадувл 1923 шера денз ● ШИНАРА, 16 май, 1978 шу. ● № 59 (5879). ● Мах 2 кеп.

Нохч-ГIалгIай Автономни Советски Социалистически Республика—республика территоре тIа бахача болхлой, ахархой, интеллигенце, дерригача къамийн народностийн къахьегамхой лоIами хьашташи хьагойташ йола социалистически пачхахьалкхе я.

(НГIАССР кердача Конституце проекта тIера).

РЕСПУБЛИКА КЕРДАЧА КОНСТИТУЦЕ ПРОЕКТ

Ах шу совгIа ха я вай пачхахьалкхен Керттера Закон тIайийца. СССР кердача Конституцех хилар союзнин автономнин республикашка законодательни болх дIахо бохьжабара йола лард. Дукха ха йоацаш РСФСР Лакхехьарча Совета аргIан йоацача ворхIалгIча сессе тIайийцар Российски Федераце керда Конституци. ХIанз СССР-н РСФСР-н Кертерча Законий ларда тIа тIаьзца езаш я Нохч-ГIалгIай Автономни Советски Социалистически Республика керда Конституци.

НГIАССР Лакхехьарча Совета Президиума Лакхехьарча Совета Комиссе хьачуеннача республика кердача Конституце проектага хьежа а хьежа керттерча дакъе из къоабалъяьй. Самардийнахьа газета тIа кепатехай цунна республика дерригача халкъо шерра ювцара.

ХIанз йолаш йола республика Конституци тIайийцаяр 1937 шера 22 июне Нохч-ГIалгIай АССР Советий III-ча Чрезвычайни съездо. Цу хана денз дIадахача шовзткъа шерал совгIча хана парте Центральни Комитето кулгал а дещ, Советски пачхахьалкхено, вай мехкарча вежарашка долча халкъаша, эггара хьалха сийлахь-доккхача эрсий халкъо деча новкъосталах когIиортолга а еш Нохч-ГIалгIайченах хиннай Российски Федерацен дегIаенача районех цаI.

Цу шерашка дикка дегIаенай промышленни юртбоахамен производство, чIоагIа айбеннаб культура боарам, къахьегамхой хьал-торо, цар политически сакхетам, шерагIа дакъа лоац пачхахьалкхени общественни вахаре.

Уж дерригa башха-дика хувцамаш хьахьекхад НГIАССР кердача Конституце кортошкен статьяшкен. Цох хургда цун ларда тIа республика къахьегамхой дерригa вахарн болхи дIахьоргбола документ.

Нохч-ГIалгIай АССР кердача Конституце проект, цун структурен чулоацами оттабаьб СССР-и Российски Федерацен Керттерча Законашца биза боагIаш, Российски Федерацена чуйоагIа Автономни республика хилара тарра Нохч-ГIалгIай АССР белгалонаш теркал а еш.

Проект кийчъеш иштта Iалашдаьд хIанз йолаш йолча Конституце тIера цхьайола положенеш юкъехьолга а.

Республика кердача Конституце проект латт дешахьалхлен даькъах, 10 разделе хьагулбаьча 16 корта чуйоагIача 161 статьях. Кортойи разделийн цIераша керттерча конституционни положеней маIан доаш.

Республика общественно-политически экономически строй хьахьокхача хьалхарча раздела ерригa статьяш СССР-и РСФСР-и Конституцей цу хьакъехьара статьяш тIера дар диза чулоацаш я. Къаьстта аьлча 6 статьяс шерра хьабовзийт Коммунистически парте кулгалдарен лостам теларен лоархIам, Советски обществен пачхахьалкхенен парте дIалоаца моттиг.

ХIанз йолаш йолча Конституцел эргаш проекта 15 статья тIа къаьгагIа хьагойт общественни производства социализме де лерхIар — тIа-тIа дегIаухa наьха материальни духовни хьашташ диззагIа кхоачашдар. Цу цхьан хана белгалдаьд цунга кхачара йола средстваш: къахьегама овсарле, производства эффективности балха дикали лакхъяр, халкъа боахам динамично, плана боарамагIен пропорциональнон дегIабер.

Кердача Конституце проекта юкъебихьаб керда корта «Социальни дегIаахари культурен».

Проекта бихьагIча керто къаьгга хьадовзийт граждании гражданствах цхьатарра бокъонаш хиларан дешаш. Белгалду, Нохч-ГIалгIай АССР гражданаш Закона хьалхашка цхьатарра бокъонаш йолаш ба баьнна моттиг, социальни имущественни хьал, къамен расен, кхал е маIа, образовани, мотт, дынцара гIулакх, леладеча гIулакхий тайпен хьисапи, баха моттиг, кхыдола гIулакхаш цар мичча бесса дале а.

Нохч-ГIалгIай АССР гражданашта цхьатарра бокъонаш Iалашъю экономически, политически, социальни, культурни вахара дерригача доакъошка.

КПСС ЦК майски [1977 ш.] Пленуме новкъоста Л. И. Брежнева аьлар: «ХIара советски саг дика кхеташ хила веза, юххера а ший бокъоний керттера гаранти — Даьхен низи из дегIаахари долга. ХIаьта из иштта хилара хIара граждании кхетабеш хила веза обществана хьалхашкара ший бехктокхам, пачхахьалкхенна хьалхашкара, обществана хьалхашкара ший декхар доцIена кхоачашде деза». Из положени белгалъю 53 статья тIа. Цига аьннад бокъонаши пергIатонаши чакхъяхар дIакъаста йиш яц граждански декхараш кхоачашдарах. Нохч-ГIалгIай АССР граждании декхарийла ва СССР Конституце, РСФСР Конституце, Нохч-ГIалгIай АССР Конституце, советски законаша яхар де, социалистически общежите правилаш лархIа, советски гражданина йоккха цIи доккхал а деш лелае.

Къаьстта белгалду общественно-пайдана болча къахьегамах къехкар социалистически общества принципашца тарлуш доацилга.

Проекта тIа къоастадаь да республика къаман-пачхахьалкхени, административни, территориальни устройства дешаш. РСФСР Конституце тIа санна НГIАССР Конституце тIа я халкъа депутатий моттигерча Советий, общественни организацейи къахьегама коллективайи балха тIа бувзамаш хила деза яха 126 статья.

Бокъонца йола демократи хьахьокхаш я кердача Конституце проекта юкъейихьа республика экономически социальнон дегIаяра пачхахьалкхен планахи бюджетахи йола раздел. Уж оттаяран чIоагIъяран могаеча порядко Iалашдергда поархIамегIа дола дешаш дувцача къахьегамхоша шерра дакъа лоацилга.

Республика Керттерча Закона проекта тIа кхы а нийсагIа хьагойт социалистически законности правопорядоки дIахо чIоагIъяр.

Иштта я республика дерригача халкъо ювцара кепатехача Нохч-ГIалгIай АССР кердача Конституце проекта керттера положенеш.

Партийни советски организацеш, республика министерстваши ведомстваши декхарийла я СССР-и Российски Федерацен Конституцей проекташа ювцача хана Iоаьнча опытах пайда а эцаш, къахьегамхой собранешкен нах бахача моттигашкен, кепайоазон тIа, телевиденен радион чу гIолла из шерра ювцилга вIаштIехьдаккха. Из ювцаш яь ерригa замечанеш, предложенеш, тIатохераш хьагул а деш Нохч-ГIалгIай АССР Конституце проект кийчъяра йолча Комиссега хьаахийта еза. Собранешкен сходашкен хила тарлу промышленни предприятей, гIишлошъеча, транспортни организацей, колхозий, совхозий, торговлен, коммунальнин, бытовойи гIулакхаш наха дечара болх тоабарах йола предложенеш, критически замечанеш. Церех цхьаккха а теркал ца еш йита йиш яц.

Моттигерча Советий исполкомаш, гIулакх доагIа министерстваши ведомстваши сихха уж дешаш къестаде декхарийла я.

Нохч-ГIалгIай къахьегамхоша цIенача дег тIара къоабалъю республика вахара кердача Керттерча Закона проект. Из ювцилга дIахьош да йоккха политически къахьегамен уйла айенначa хьалашка. Кхы а шерагIа яржаш латт пятилетка кхоалегIча шера плани тIайийца декхараши ханал хьалха кхоачашдара тIехьара социалистически яхь.

Нохч-ГIалгIай АССР керда Конституци тIаэцаро кхы цIаькха а тешал дергда ленински къаман политика вахара низ болаш хилара.

СИЙЛЕ ХИЙЛА ХЬАЛХАЛАТТАРИЙ!

КПСС обкома бюро, Нохч - ГIалгIай АССР Министрий Совет, облсовпроф, ВЛКСМ обком хьежай районаша, колхозаша, совхозаша, фермаша, бригадаша хьайбаш толаме Iангара дахара тIехьа лелаьча республикански социалистически яхьен иштта хьайбай боахама болхлоша профессегIа 1978 шера январе—апреле лелаьча яхьен итогашка.

Котъяьннарг а лаьрхIай республикански газеташ тIарча сийлен Улга тIа а яьхай:

НОЖАЙ-ЮРТОВСКИ РАЙОН:

1 май тIакхоачаш пачхахьалкхенга дулх дохкара ах шера план 63 процент, шура — 61, фуаш — 155 процент кхоачашъяьй. ДIададахача шера цу ханаца нийсдича дулх 10 процент, шура — 12, фуаш — 20 процент дукхагIа кийчдаьд. Цу тIа а района боахамашка доккхий доахан 11 процент дукхагIа хиннад, царца детта доахан — 5 процент.

Грозненски Сунженски районий дика болх белгалбаьб.

БОАХАМАШ:

Грозненски района «ЦхьоалагIа май» яха колхоз;

Сунженски района «Победа» яха колх[illegible]

Грозненски района «Юбилейный» яха совхоз.

ФЕРМАШИ БРИГАДАШИ

Шелковской района «Путь к коммунизму» яхача колхоза шурий ферма;

Сунженски района «Путь к коммунизму» яхача колхоза шурий ферма;

Наурски района «Терский» совхоза № 2 йола шурий ферма;

Ножай-Юртовски района Гагарина цIерагIча колхоза хьайбай ферма;

Веденски района «Прогресс» яхача совхоза хьайбай ферма;

Наурски района «Россия» яхача колхоза жа Iуй бригада (вокхагIвола жа Iу С. Ашаханов);

Шелковской района «Красный пахарь» яхача колхоза жа Iуй бригада (вокхагIвола жа Iу А. Магомадов);

Надтеречни района «Минеральный» яхача совхоза жа Iуй бригада (вокхагIвола жа Iу Т. Шуаипов);

Малгобекски района ГI. Ахриева цIерагIча совхоза жа Iуй бригада (вокхагIвола жа Iу М. Бахмадов).

ПРОИЗВОДСТВЕ ХЬАЛХАЛАТТАРАШ:

Зонашка гIолла шоай отраслешка дикагIа хьокхамаш даьхараш. Царна хьожаяьй КПСС обкома, Нохч - ГIалгIай АССР Министрий Совета, облсовпрофа, ВЛКСМ обкома дIа-юха тела вымпелаш:

Мосеева А. — Шелковской района «Путь к коммунизму» яхача колхоза доярка;

Астамирова А. — Сунженски района «Путь к коммунизму» яхача колхоза доярка;

Исраилова К. — Шалински района «Южный» совхоза доярка;

Солсанова А. — Назрановски района «40 лет Октября» яхача совхоза доярка;

Магомадова М. — Веденски района Кирова цIерагIча колхоза доярка;

Абдулхаджиева Т. — Советски района Кирова цIерагIча колхоза хьайбаш леладер;

Магомадов В. — Грозненски района «Загорский» совхоза хьайбаш леладер;

Зубкова О. — Шелковской района «Путь к коммунизму» яхача колхоза Iаьсий леладер;

Арсанова А. — Ачхой-Мартановски района «Лермонтовский» совхоза Iаьсий леладер;

Штефан М. — Ачхой-Мартановски района «Самашкинский» совхоза хьякхарч леладер;

Терекбаева З. — Грозненски района Староюртовски оалхазарий фабрика оалхазараш леладер;

Ашаханов С. — Наурски района «Россия» яхача колхоза вокхагIвола жа Iу;

Шуаипов Т. — Надтеречни района «Минеральный» совхоза вокхагIвола жа Iу.

Котбаьннараш лаьрхIаб хьайбай боахама 277 болхло — дояркаш, хьайбаш, Iаьсий, хьакхарч, оалхазараш леладераш, жа Iуй, профессегIа йолча республикански яхьа условеш кхоачашъяьраш. Цар спискаш районни газеташ тIа кепатох.

ИттлагIча пятилетка хьалхарча кхаь шера задани СССР кердa Конституци тIайийца шу дузача денга кхоачашъяра доккхий декхараш тIайийцад Грозненски чхьагIара - коньячни комбината дуккхача болхлоша. Уж толамца кхоачаши тIехкхоачаши дара шерра социалистически яхь йоаржаьча цар кердача къахьегама толамашка кхуьл комбината коллектив. Валови продукци арахецара биъ бетта план 104,6 процент кхоачашъяьй цо. ПланагIа лаьрхIачул совгIа арахийцай 184 эзар сом мах бола тайп-тайпара продукци. Товарни продукци маьхала яккхара пачхахьалкхен план 110,5 процент кхоачашъяьй комбината болхлоша. ПланагIа лаьрхIачул совгIа маьхала яьккхай цар 391 эзар сома маьха продукци.

Иштта къахьегама толамаш доахача шоай хьинар кхо ца деш болх беш бола башха-дика производственникаш дукха ба комбинате. Церех ва наладчик, коммунистически къахьегама ударник Мусаев Исропил. Хьинаре къахьегаш дика толамаш довхаш хиларах цунна еннай «За доблестный труд» яха медали «Социалистически яхье котвальннар» яха шиъ сийлен Знаки. Иштта дика болх а беш яхье хьалха латташ хиларца белгалваьнна ва наладчик Омархаджиев Сайпудин. Цуи наькха тIа леп Къахьегама ЦIеча Байракха орден, ленински Юбилейни медаль, шиъ «Социалистически яхье котвальннар» яха сийлен Знак. Уж санна бараш кхы дукха ба комбинате.

СУРТА ТIА: (аьрдехьара аьттехьа) наладчик И. Мусаев, хьалха латтача цеха начальник В. Шавлахов, наладчик С. Омархаджиев.

И. ПЛИЕВА сурт.

АХ ШЕРА ПЛАН ЯЬЙ

ИттлагIча пятилетка хьалхарча кхаь шера задани СССР кердa Конституци тIайийца шу дузача денга кхоачашъяра доккхий социалистически декхараш тIайийцад Малгобекски бурув тохара балхий управлене дуккхача бурувдеттача бригадаша. Уж толамца кхоачаши тIехкхоачаши дара шерра яхь йоаржаьча царех пхе бригадас бурув тохара укх шера хьалхарча пхе бетта задани хIанзлехьа дикка тIахкхоачашъяьй. Царна юкъе хьалхалаттачарех я буровой начальникаш Атаргщиков Иван Алексеевичи Галаев Зяудина Iаьлен керте латтача шин буровой коллектив. ИттлагIча майга кхачалехьа царех хIаране пхе бетта задане совгIа 370 совгIа метр бурув а тохаш, хьалхарча ах шера план кхоачашъяьй.

Шоаш тIайийца социалистически декхараш тIехкхоачашдеш хьайоагIача Галаев Iаьлий Iийса, Хантемиров Галимзян Шакирович, Сальников Александр Яковлевич керте латтача кхаь буровой коллективо а дикка тIехкхоачашъяьй бурув тохара пхе бетта план. Цар тIабоагIача бетта чотагIа хIанзлехьа техад 270 метр бурув.

Иштта хьинаре къахьегаш кхы а дукха буровой коллективаш я управлене. Цудухьа бурув тохара балхий управлене коллективо а дукха хIама ца эшаш кхоачашъяьй бурув тохара пхе бетта задани.

Б. ДОТМАРЗИЕВ.

Нохч-ГIалгIай АССР кердача Конституце проект ювцаш я

ДЕГ ТIАРА КЪОАБАЛЪЮ

ЧIоагIа дог гIоздаьнна ба укх деношка тха бригада къахьегамхой. Берригаш доккха дакъа лоацаш ба Нохч - ГIалгIай АССР кердача Конституце проект ювцача. Дега тоам беш я цун ерригa статьяш. ХIана аьлча цар дIачIоагIду хьалхара Конституци тIайийцача денз вай мехка хинна Iалаьмате доккхий дика хувцамаш, уж тIаерзаяь я наьха хьал-торо тоаяра, цар хьахьокх сага бокъонаш тIехь - тIехьа шерлуш йоагIилга, общественни хьалашкара цун декхараш.

Кхы а ираз долашагIа нах хургболча кховенга никъ хьабелл кердача Конституце проекто вайна хьалхашка. Цудухьа оаха дег тIара къоабалъю кердача Конституце проект.

Коммунизма кховенга сихагIа дIакхачара эггара хьалхарча лоархIаме латт Iилмани техникан ларда тIара советски наьха хьинаре къахьегам.

Цу къахьегаме доагIа дакъа лоацаш хьайоагIа тха бригада коллектив. Иштта, соахка совхоза ялх бригада юкъе яьржача яхье хьалхара моттиг а йоаккхаш план 700 йолаш 1145 тонн сом, планал совгIа 590 йолаш 1070 тонн баьцадаараш дIаделар оаха пачхахьалкхенга. Из толам баккхарах эргIа йоацаш «Жигули» яха ши машина эца бокъо а луш, эзар сом преми елар бригада коллектива.

Из толам боаккхаш къаьстта доккха дакъа лаьцар Меаева Зарас кулгалдеча комсомольско-кагирхой звенос, механизатораша Умаров Ювсала, Балаев Апте, болхлоша Исмаилова Совдата, Эдилханова Марема, Джабраилова Манжас, кхычар.

Доккхий декхараш латт тхона хьалхашка укх шера. Иштта, оаха лаьрхIад планал совгIа 20 центнер йолаш хIара гектара тIара 140 центнер хох чуба, хIаьта нарсаш план 120 йолаш — 180 центнер, помидораш план 180 йолаш — 500 центнер, сом план 134 йолаш — 190 центнер.

ЛаьрхIар чакхдаккхар дуьна дика лард еллай оаха. Иштта, сомий беша бIаьстан юххье де дезаш хинна дерригa балхаш агротехнически дикагIйолча хана чакх а даьха вегетацин хьисапе шозлагIа хий дилла даьккхар укх деношка. Иштта тешаме чакхдаьхар балхаш баьцадаарий кхашка а.

М. ТЕПСУРКАЕВ,
Ачхой-Мартановски района «Новосельский» совхоза бригадир, Къахьегама ЦIеча Байракха ордена кавалер, Нохч - ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета депутат.

МАССАВА А РАЬЗА ВОЛАШ

ЧIоагIа уйлен теркам тIабахийта ладувгIаш да тхо Нохч - ГIалгIай АССР кердача Конституце проектага. Оаха массане а къоабалъю вай республика Керттерча Закона проект. Из тIаэцарца дувзадена тха литейно - прессови цехо декхарен тIайийцад 5 бетта план укх декадагIа толамца кхоачашъе.

Тха цеха коллективо дика къахьийгар дIаяхача, укх бетта хьалхарча декадагIа а. Продукци маьхалъяккхара план 315 эзар сом йолча, оаха маьхалъяьккха продукци 455 эзар сом яр. Из хул 112,7 процент.

Уж дика къахьегама толамаш доахача къаьстта белгалбаьннаб прессовщик Аушев Махьмад - Гири, штамповщица Евлоева Тамара, иштта кхыбараш.

Вай республика Конституце проект ювцача укх деношка цу болхлоша хIара сменагIа шоай сменийн заданеш 125 процент кхоачашъю.

Н. УЖАХОВ,
«Электроинструмент» завода литейно - прессови цеха литейщик.

Кхы а доккха дикахетар хиннад сона

Дукха ха йоацаш дерригача советски халкъаша дег тIара къоабал а еш вай Даьхенн тIайийцар СССР, иштта РСФСР керда Конституцеш. Тха цехерча берригача къахьегамхоша санна аз а дегаIоз йолаш къоабалдир вай вахара Керттера Законаш. ХIаьта республика къахьегамхошка ювцийтара укх деношка кепатеха араьккхай Нохч - ГIалгIай АССР кердача Конституце проект а.

Цунах сайна бакъахьа хетар алар духьа аз лерттIа уйла а еш йийшай из. Са дего къоабалъеш я цун ерригa статьяш. Масала, хьаэцаргьа вай 31 статья. Цу тIа яздаьд: **«Бе-бича къамехи расаехи болча Нохч - ГIалгIай АССР граждании бокъонаш цхьатарра я. Уж бокъонаш чакхйоахилга Iалашду СССР дерригa къамаши народносташи массе оагIорахьара дегIакхувларен гаргадигарен политикаца, советски патриотизман социалистически интернационализман уйлашца гражданашта кхетам баларца, шоай къаман меттахи СССР кхыча халкъий меттаехи пайда эца торо хиларца».**

Цудухьа цхьа вежарий санна барттайна бах республикера дерригача къамех бола нах. Из вай мехка бокъонца йола социалистически демократи хилар да.

Республика кердача Конституце проект ювца кепатеха араяккхарах дега тоам хиларца дIахо кхы а дикагIа къахьегарда аз. Пхе шера план 4 шера кхоачашъе лаьрхIад. ХIанз октябрь бетта чотагIа болх беш ва со. Иштта вай вахара лоархIаме документ айса санна дог раьза долаш къоабал а деш, дIахо хьинаре къахьегаш тхоай цеха а ерригача завода а болхлой хилча бакъахьа хетар сона.

В. КУЗЬМИН,
«Красный молот» завода № 2 йолча механически цеха токарь.

АЗ ДОККХАЛ ДУ

Спортивни яхьашка дакъа лоацаш дукхача кхыча мехкашка хиннав со. Дукха дайза деце а, кIезиг - дукха сона сайна бIаргадайнад цар вахар. Вай вахар а цар вахар а вIашший дувза йиш йолаш дац. Къонача, могача наха хьабе болх ца хиларал вогIа фу хургда? Цхьаккха хIама а. Из доккха во доалл капиталистически системах. ХIаьта вай, социалистически мехкашкарча наьха, деша, салаIа, могашал тоас а йиш я, хьаштдола професси Iомае, безам болча спорте дакъа лаца, кхыдола дика, наха, къаманна, Даьхенна пайда луш дола гIулакхаш леладе, Iалашде. ХIара саг хила веза, мичахьа ше къахьегаш вар аьнна,- ший декхар дика кхоачашдеш, ший Даьхен, ший республика сий айдеш болчарна юкъе дакъа лоацаш. Оаха, Нохч - ГIалгIайчен спортсменаша, тхоай хьинар, тхоай низ кхо ца беш къахьег вай республика спортивни сий айде гIерташ, спортивни доакъошка дикагIа толамаш даха дагахьа долаш.

Хьинаре къахьегаш уж толамаш доахаш хьабоагIа вай республике меттел, ерригача Союзе цIи хеза бода Нохч-ГIалгIайчен спортсменаш: борецаш международни класса мастераш Хасимиков Салман, Орцуев Хьасан, велосипедист СССР-а спорта мастер Султыгов Руслан, самбист Цолоев Iийса, штангист Сайдулаев Адам, къона гимнасткаш-йижарий ГероевгIар, дуккха кхыбараш а.

ДIадахача шера са сай а вIаштIехьдаьлар дунен чемпион хила. Тхона массанена а уж толамаш даха бокъонаш еннар Советий Iаьдал, цун Конституци я. Цудухьа берригача республикерча къахьегамхоша санна оаха, спортсменаша а, къоабалъеш а, доккхал деш а тIаэц Нохч - ГIалгIай АССР-а кердача Конституце проект.

Асланбек БИСУЛТАНОВ,
спорта заслуженни мастер, Советски Союзен, Европан, дунени чемпион.

ЛЕКТОРИЙ-МЕЖДУНАРОДНИКИЙ РЕСПУБЛИКАНСКИ СЕМИНАР

12 апреле хилар партийни комитетийн РСФСР «Знание» общества Нохч - ГIалгIай республикански организацен лекторий - международникий семинар.

Семинара ден порядка тIа дар «Лекционни пропаганда миштa лел а из тоаяра де дезарех а» болча КПСС ЦК сонамга хьежжа лекционни пропаганда эргаьккха тоаяра дешаш, «Кхохкам лаьгIбелга чIоагIдаран европейски кхерамзле Iалашъяран Советски Союзо лоаттабу къовсам» яхача темах хиннача РСФСР лекторий - международникий семинара материалаш.

Семинаре ховмаш деш къамьлаш хилар укх темаех: «Лекционни пропаганда миштa лел а из тоаяра де дезарех а» болча КПСС ЦК сонамга хьежжа лекционни пропаганда тоаяь эргаяккхара цхьадола дешаш» — КПСС Нохч - ГIалгIай обкома лекторски группа кулгалхо новкъост В. А. Губин;

«Советски Союза дунен халкъашта юкъера хьал»,

«Пекина хIанзара политика»,

«Гаргарча Малхбоалехьарча событешка» — КПСС Нохч-ГIалгIай обкома лектор новкъост В. В. Баикин;

«СССР экономика, пятилетка кхоалагIа шу»,

«ХIанзарча этапе тIема кхохкам лаьгIбара проблемаш»,

«Малхбузен Европерча политически низий поляризаци»,

«Советско - японски гIулакхаш» — РСФСР «Знание» общества Нохч - ГIалгIай организаце правленерча СССР арахьарча политиканен дунен халкъашта юкъерча гIулакхаштен пропаганда яра Iилма-методически совета бюро председатела заместитель новкъост П. В. Ивакин;

«Дунен халкъашта юкъерча аренерча идеологически къовсамера сага бокъоний проблема»,

«ДегIаухачa межкий социально - экономически проблемаш»,

«ХIанзарча дунен халкъашта юкъерча коммунистически болама актуальни проблемаш»— РСФСР «Знание» общества Нохч - ГIалгIай организаце правленерча СССР арахьарча политиканен дунен халкъашта юкъерча гIулакхаштен пропаганда яра Iилма - методически совета бюро председатела, Къахьегама ЦIеча Байракха ордена, академика М. Д. Миллионщикова цIерагIча Грозненски мехкдаьтта института философен Iилма коммунизман кафедра вокхагIвола преподаватель новкъост В. Д. Клочков.

Семинара доакъошхой дукхача хаттараштa жоапаш тийлар.

В. БАИКИН,
КПСС Нохч - ГIалгIай обкома лектор.

Л. И. БРЕЖНЕВ
ЮХАДИЙНДАЛАР

8.

Днепропетровски обкомо геттара чIоагIа уйла тIайохийтар кадраш хьахаржара, балхаш тIа дIанийсъяра, хьалкхеяра. Къаьстта ира латтар из дошо цу хана: партийнин советскии зоараш болхлой боабаьбар фронташка, партизански отрядашка, подполье. Цар когаметта тIабаьккхача наха цу хана опыт, знанеш тоъацар. «Кулгалдарах дола дош — из кадрех дола дош да» — из я болх вIаштIехьбоаккхача оаха хьалхаяьккха лелаяь принцип. Обкома бюрос каст-каста дувцар кулгалдеча посташ тIа ухийтача коммунистий политически кхетамех гIулакхаш, хьинар долаш, кхетам болаш бола нах майрра лакхерча гIулакхаш тIа ухийталга хьадехар, хIаьта бIарчча хьанийцача, хаю хьахьеккхачох, тхо царна гIалат а довланзар.

Бакъдар аьлча, дика вIаштIехьбоаца болхлой, «беша дIабаьнна» кулгалхой, «синош цхаралдаьнна» нах а (цу хьанарча стенограммаш тIа оалаш хиннача тайпара) нийслора — царца тхо машар боацаш дар. 1947 шера ахчан реформа хилар мехка, тIаккха корабар шоашкарча гIулакхах пайда а эцаш, ахча хувцара условеш хьалххагIе а миштай а ховш, ахча сберкассашка дIачутела болабенна деятелаш. Партера уж дIабоахнга чIоагIдайтар аз. Бокъонца иштта дора аз ца харах, ца кхетарах гIулакх доходеш хинна нах посташ тIара дIабоахнга а (кхыча, иштта кулгалдеча гIулакхаш тIа «къахьега» а бохийтаргбоацаш). Адамий IаьдалагIа цхьабарех къа а хетар, цхьабакъда паччахьалкхен чотах дика хила йиш яц.

ХIаьта шоаш болх бе ховлга хьахьекхарашта, парте областной комитет тешаш хиннарашта из тешам хобенна хила безаш бар. Общи отдела заведующи вар тха тIом хьале хьалхагIа сона вовзаш а фронте сона гуш а хинна Е. Н. Маляревский. «Нагахьа санна хьайна хIама эшаш хуле, мичча хана а хьачуотталахь», — аьлар аз цунга Днепропетровске се дIакхаьчача. ХIаьта, белгтала, аз массаза а цунга ладувгIар, хьаллоацар из, эшача хана новкъостал дора цунна, хьехамца. Хайра сона гIулакхах кхеташ волга. Долче, инициатива хилийта еза цун цунна хьалхашка оттадаь декхараш цунга кхоачашдайтара.

Дуккхача болхлошка се царех тешаш волга дIа а хьекха, хIаьта дукхагIа дола карара дешаш къоастаде, белгтала, царга дIа а денна, сайна ха мукъаяьккхар аз гIулакхий анализ яра, перспективни проблемай уйлаяра, принципиальни декхараш оттадара. Царех эггара хьалхара декхар Запорожье волаш а тIехьа чIоагIа кхетадаь дар — организаторски санна, иштта партийно-политически а болх дикка тоабелга вIаштIехьдаккхар. 1948 шера феврале хиннача областной партийни конференце цу хьакъехьа йоахар:

— Партийни болх боахама деча кулгалца нийса цхьана тарбарах латт декхар. Из — искусство. ХIаьта из искусство партийни балха тIа Iомае еза...

Ала дезаш ва со, се а хулар даим Iомавала везаш. ХIаьта из-м, бакъдар аьлча, массане а данза даргдоацаш да — гIулакхаш даим хувцалу, керда проблемаш хьаувтт. Партийни кулгалхочо, нагахьа санна тIехьависа ший безам беце, ше мел йоакхха ха Iомалуш яккха еза.

Днепропетровске дийндалара аргIанара этап нийсъелар сона: заводаш продукци луш яр цу хана. ХIаьта цар дуккха цехаш йохаяь хиннаяле а, дуккха шахташ хий чухийца хьалйиккъа хиннаяле а, промышленность когаш тIа эттар. ХIанз хьалхадаккха дезаш дар чуIа цIенош хьалдара гIулакх, культура, быт. Дош мел ира латтар дIахайтар духьа Днепродзержинске Х-ча городской партийни конференце айса даьча къамаьла цхьа дакъа доаладергда аз:

«Укх зале бIаргагу сона сай дуккха новкъостий, сайца деша баьгIа дешархой, хIанз цехий начальникалла, сменай начальникалла болх беш бараш — нн. Левинов, Олейник, Гречкин, кхыбараш. Царга а шо массанега а духхьал дIаала безам ба са, чуIа цIенош хьалдара дешига парте областной комитета горкоми кхоачам болаш хьийжа ца хилар. Мича дIакхаьча хила деза гIулакх, нагахьа санна чуIа цIенош хьалдара план 11 процент мара кхоачаш ца яь хилар конференцена дувца дезаш хилча.

Зале йист куя: 7 процент!

—Кхыметтел 7 процент мара а аьац хьона. Эхь ма дий иэ! Болхлой шоай балхаш тIа чIоагIбалийта беза яхаш дувц вай, хIаьта а уж тайпа гIулакхаш а ловш дагIа Iохайша. Из цIендаь дIададаккха деза горкома керда хержача состав парте обкомо. ТIема шерашка кхоачам болаш халонаш лайнай наха, йоккхий сагготонаш лайнай вай котало бахьан долаш, хIаьта бытовой хьалаш тоаделга хIанз дIадеха бокъо я цар. Халкъа тешшаме дош деннд вай, большевикаша, къахьегамхой материальни культурни боарам хаддаза лакхбергба аьнна. Воаш денна дош кхоачашде декхарийла да вай!»

ГIулакхаш чоалханеча хьал тIа хилар фу дар аьлча, моттигерча Советашка ахча кIезига дар, кертера средстваш заводской директорий бе йоахкар, хIаьта уж городаш хьалъетугаш бацар. Днепропетровске, ма-дарра аьлча, центр йоацаш яр, Карл Маркса проспект чухийрца гIирсаш цхьалхадаханза, гувнаш а латташ яр, хIаьта йистошца карахьеккха хьалъеш болхлой посёлкаш яр. Кхыметтел ший тайпара теори а дагалаьцаяр доменин, болат лоаладеча, прокатни цехий начальникаш заводе Iе декхарийла хургболаш. Цу хана е телефон а яцар, с трамвайш а, с машинаш а яцар, эггара тIех хилча а йолаш хиннар бедарцен говри яр. (ДагадоагIа сона, планеркана тIехьа хIана висаь хьо аьнна шийга хаттар дича, кулгалхоех цхьанне эккхийта жоп деннад: «Машин са я а яц, хIаьта кхал аз профилактике дIа а оттаяьй».).

Заводашка даргIа времянкаш а ца яйташ, доккхий цIенош хьалдайтанза даргдолаш дацар, йистошка гIолла а ца дайташ, центре. ДоттагIал тIехь директоранца къамаьл а деш, аз дIахайтар: шоай ведомства мара бала боацаш цар лелаеча гIирсаш хьалдара политико средстваш кхою аьнна хетадолийтилга мара кхы деш хIама дацар, хIаьта гайна е ганза зе хургдар цунах. ТIаккха обкома бюро официальни къамаьл хилар города керттерча магистралашка гIирсаш хьалде, цига хоза цIенош хьаяьоттаде, дикагIа бола производственникаш. Дай - мехка тIема инвалидаш, тIем тIа боабаьрий дезал, шоай вахар тоадара партен правительствам йоакхо елга царна бокъонца ходалийтар духьа, цу цIеношка чуховшабе тхо декхарийла хилара хьакъехьа. Цхьабакъда гIулакх мела лелар.

1948 шера май бовш аргIанарча наькъа ваха ерригача областе гIолла чакхваьлар со, Никополе, Павлограде, Кривой Роге, Новомосковске, Марганце хилар, дукха хIама бIаргадайра, хIаьта, сайна хийттар бокъонца дег чу чIоагIденна а волаш, йоккхийча заводий директораш хьагул а баь, духхьал дIаьлар аз царга, кустарщина обкомо кхы ловргьяц шоана, город ше яле город хила еза — цу гIулакхаха хьатIаккхьачай. Директораш чIоагIа лоралуш бар, шоаш дег тIара раьза да, йоахар цар, цхьабакъда ахча дац, вешта, дика проекташ а я йоацаш, гIишлой база эсала я, иштта моттигаш нийсъелча дувцаш хула массе тайпара кхыдараш а дийцар.

— Са предложени я, — аьлар аз тIеххьара а. — Хьадувла дерригаш а цхьана хьожаргда вай дика вIаштIехьдаьккха сиха гIирсаш хьалдара гIулакх миштта лел. Хьазца мегаргдар къоастадергда вай. Гаьна даха дезаргдац. Раьза дий шо?

— Да, — жоп делар цар.

— Мегаьд хIаьта, кхы гаьна доаккхаргдац вай из. Кхоана Iуйрийна ворхI ноль-ноль обкома зданена хьалхашка гуллу шоана вай.

Иштта Iуйрийна ворхI даьлча массехк машинаца вIаштIеххьа - тIехьа доладелар тхо — директораш, гIишлошъеча трестий кулгалхой, горкомеи горисполкомеи болхлой. ДагадоагIа сона, Мандрыковках — боса оагIох дIалотадича санна дола цIалгаш а дагIаш йолча цхьан слободках — тIехдаьлар тхо, тIаккха бехача наькъагIа дIахо дахар тхо къулбехьенгахьа. Ше дIа мел бода баьсса бар из, нагахьа саг кхетанзар тхоах наькъа воагIаш, машин — цхьаккха а яцар. Йистошцара гаьнаш йоагаь яр, кхаш окопаш яьха аьхка дар, юкъ-юкъе болх беш йоахкаш трактораш е трофейни тягачаш мара яцар. Иштта дахар тхо шин сахьата, тIаккха цхьан гув тIа хьалтIадаьлар тхо, тIаккха дехьа кIалхара тхона хьалхашка хьаделладелар Днепрогэса сурт. Цул дехьа бер чу уллар йоккха кIай город. Цу ханна хьагучайиккхар малх, корашка ловза баьлар, лакха, сийрда хетар цIенош... Дега тоамбар хилар сона: Запорожье водар со лоаллахарча областа вихал санна, цхьабакъда цу цхьан ханна шоай саг а вар со укхаза.

Хозахета алац, бIаьзза хьахозачул дикагIа да цкъа бIаргагор. Аз цкъа санна, дуккхаза а шоашка йийца асфальтобетон бIаргаийра са экскурсанташта. Теркалйир запорожцаша цул хьалхагIа денз пайда эцаш хинна кабель-кранаш. Къаьстта уйла тIаяхийта хьожар «гIортаяра методагIа» водопровод миштта юлл. 800-миллиметрови турбаш лаьттах чуухийтар гидравлически домкраташа, хIаьта цу тайппара тха бIаргашта бIаргагуш Iойиллар из квартал гаргга хIаца йиллаизар аьнна. Бакъдар аьлча, дешаш-м дукка дар — ханий хьакъехьа, дIабодача маьха, къахьегама овсарлон, гIишлой материалий хьакъехьа. Цул тIехьагIа болхлой столове хIама диар оаха, геттара бийса яхачул тIехьагIа мара цIадаккханзар тхо. Юха цIадоагIача наькъа гучадьлар, шин директоро — Бабушкина цIерагIча заводей Либкнехта цIерагIча заводеи — шоашта хозагIа хета дуккхаза вIаштIардаь цIенош теркалдаь а кхыметтел проектех цIаькха пайда эцилга вIаштIехьдаьккха а хилар... ХIаьта ах шу даьннача гIолла керттерча проспекте хьалъэттар уж боккъал башха цIенош, центр хьалъяра юхь дIа а йолаеш. Юхьиг дIайолаяь яьнкаяр!

Эггара тамашийнагIа нийсъелар, хетаргахьа, хьи йиста кхел. Из хIанз городе эггара хозагIа йола моттиг я, хIаьта цу хана фашисташа чухерцадаьча гIирсий гувнаш мара хIама йитаяцар цунах. Цу хи йистаца гIирсаш хьалдаь хургда аьнна хеташ вар со. Цхьабакъда, боахамий кулгалхоша, дог гIоздоаккхаш йола перспективаш ювцача хана, кортош эгадора: «Из тайпа хозне бIаргаголица мала вахаргва?» Берригаш а хIана баханаар аьнна баьхар! Тоъал сиха сакхийна хиннад наьха, берда йисте хайча во вIалла а хургдоацилгах—Днепр - м Днепр ма дий, — участкаш оха бихаб ераш, цхьабакъда тIехьабиса хиннаб-кх: цу ханале городской Совета исполкомо дIаенна хиннай уж цIенош хьалде.

Кхетадеш-ма - дарра, тIом ссцачул тIехьагIарча халача шерашка мехко керттера низаши средстваш тIаерзаяьяр промышленность, юрта боахам юхаметтаоттабара — из иштта хила доагIаш а нийса а дар. Цхьабакъда цу нийсача лозунга кIал хьулаенна йоаллар мекъал, тесса дита доал, духьал дIа болх бе ца хар. ТIаккха гIирсаш хьалдара, транспорта, быта, культура гIулакха тIехьадиса хилар ца Iаткъа йиш йолаш дацар къахьегама овсарлена, хIаьта долче, производство дукхагIа хилара а.

Парте обкомо инициатива дукхагIа хулга хьадехар кулгалхошкара — партийни, советски, боахама. Цкъа КП(б) У Днепропетровски горкома секретарашка К. К. Тарасовга, П. Ф. Храпуновга, горисполкома председателага Н. Е. Гавриленкого аьлар аз:

— Боккха тIорми хьа а нийце, Москве гIо. Цхьаккха дича а министрашта тIадаханзз ма Iелаш. Бехача боахама хьакъехьа дIадувцаргда оаш, сурташ дIагойталаш. Шо-шоашта доагIача даькъа ахча деха водонапорни башнена, трамвайна, детсадашта, чуIача цIеношта. Цар шоай болхлошта уж эшилга дIадувца. Хьаккхашта дIачугIо, тIагIорттадий хьадесха, коммунисташ да шо, хIаьта коммунист бIу ца къожабеш хила веза.

Иштта лела везаш хулар, хIаьта цунах дика беркат а доалар. Заводаша скверашка уттаю чона решеткаш арахецар, трамвайни наькъа фонараш, опораш увттайора. Эзараш болхлойи гIулакхера нахи арабоалар воскресникашка — чухийрца гIирсаш цхьалхадоахар, зизаши гаьнаши дIаювгар. Цу хана дIаегIар Чкалова парки Шевченко парки—городе эггара хозагIа яраш. Берашта доккха дикахетар дар берий машинникъ хьабеллар. Цул тIехьагIа ВЦСПС-о ахча делар тхона екатеринински ханашкара дворец юхаметтаоттаяра. Студенташта дIаяла лаьрхIадар из, хIаьта цига шовзткъе итт сахьата гIишлон балхаш дир хIара вузовцо. Иштта дьахилар тха студентий культура Дворец — архитектура башха-дика памятники Днепропетровске эггара дикагIа лоархIаш йола кагирхой клуби.

Цхьабакъда цхьаькха да укхаза IотIатоха дезаш. Нахагара инициатива ше хьаехаш хилча, чоалханеча минуташка цар гадаккха, из бахьан долаш кхеташ йола хIама шийна хьатIалаца еза партийни кулгалхочо. Иштта моттиг нийсъелар Никопольски турбай завода директораца Н. А. Тихоновца. Кхычарчул дикагIа йоакхо еш вар из, хетаргахьа, болхлой быта, цудухьа во лелацар цун заводера гIулакхаш. (Из-м, бакъдар аьлча, иштта да а ма дий: наьха йоакхо ца еча метте, болх дика леларга даха дог дац). Парте обкомо дIаболабаь никъ хьал а лоацаш, цамогаш хиннача болхлошта стационар хьайиллар Тихонова, дика орсовски столови йиллар, областе эггара хьалхарчарца юха тоабе волавелар фашисташа боахабаь хинна никъ, завода клуб тоайир. Ремонта цунна хьожадаьр, дагадоагIа сона, ворхI бIаь эзар сом дар, хIаьта дIа кхозза дукхагIа дахийта дийзар. Цу ханна тханцига вера Тевосян, Машинаш цхьана водар тхо кхоъ, тIаккха Иван Федоровича барт беттар директорага:

— Хьо малав ва, Рокфеллер ва хьо? Цу гIулакха деннад хьона ахча?

Цу ханна машин юха а сеца, тIера Iодаьлар тхо — тхона хьалхашка латтар клуба йоккха, цIена, хоза здани.

— Хьайлахь, — аьлар аз министра дагара дар айса хьаллоацачох. — Еррамо «дачка» яьй-кх укхо шийна!

Тевосяна раьза воацаш шишийца цхьа хIама а аьнна, дIахо дахар тхо, кердача наькъагIа дIахьайзар, тIаккха цига юха а эгIазвахар из.

— Фу дергда хьона? — хьавийрзар из директорагахьа. — Минфинера телефон техаяр сога, укх наькъа дар ховш да.

— Обкома а хов, — аьлар аз. — Ер хиннабецаре бийсанара смена хургьяцар. Цо ший гIулакха мича доадаьд из, Иван Федорович, ший киса мича деллад. Хьо раьза вале, халкъа гIишло санна чакхбоаккхаргба оаха е никъ?

ТIехьагIа иштта да а дир оаха из, хIаьта дикача директора тIабена хинна кхерам дIабаьккхар. Из а областе дIахезар, цу тайпара хIамаш сихха дIадаржаш хул, цудухьа, бакъдар аьлча, пайдана, кхыча моттигашка къоабалдеш а хул.

(ДIахододар. Долалур 9-чеи, 11-чеи, 13-чеи мае арадаьннача «Сердало» газеташ тIа).

9.

ГIулакх — из я сага бокъонца бола мах хьахьоккхаш йола аьлх. ХIаьта гIулакх ца довзаш вар, ший моттиге ца вагIар, гайна е ганза ший доахка кхоачамбоацараш приписканщех кхыча хIамащех дIакхоачаше гIортаргва. Басеш язъеш хиннача Крылова миштта дувц из?.. «Цхьабакъда, дег чу вала массаза а моттиг корайоагIаргья шаьра дувцачоа».

— Корта болаш дар дуаца оаш, — оалар аз ужжамо болча нахага. — Зурмаши даьсса хабараши тхона эшаш дац. Цу гIулакха дийхадац оаха шо обкоме.

ТIаккха юххера а, нагахьа санна балха стилах, нахацарча юкъмоттигах дийцача: аз кхетадир, хьай оамал тIа уж боалабе гIерта ца воагIилга. Цу хIамах, цIаккха а яхар мо, цхьаккха дикадар далац. Партийни кулгалхочо балха тIара новкъостий уж шоаш ма-барра кхетабе беза. Цар мела оагIош ца яйзача мегаргьяц, цхьабакъда бIаргаго а гIулакха пайда хургболча оагIорахьа йоерзае а еза цар чIоагIагIа йола оагIош. ДагадоагIа укх тайпара хинна хIама.

Юххьанца денз вIаштIехьъяланзар са Днепропетровске Илья Иванович Коробовцара, областе эггара йоккхагIйолча Петровске цIерагIча металлургически завода директорацара юкъмоттиг. ГIорьяьнача болхлой династе вихал вар из, Макеевеке обер-мастералла болх беш вар цун, да, вежарий а бар доменщикаш, вешта, хетаргахьа, къонгаш а бар мотташ-м даьра ва со, хIаьта хIанз-м из традици дIахо хьош къонгий, къонгаш а ба. КоробовгIар дезал бовзар Сталина, берригача мехка цIи хеза бар уж. Деррига а меташ дар, цхьабакъда, кIаьдагIа миштта аргдар из, цкъаза боарам тIара воалаш, сонта воалаш саг вар из.

Фу дергдар, аз сай никъ лелабора, Коробовцара гIулакх цIаккха а хувцацар аз, каст-каста хулар со заводе коллективаца вIашагIккеташ, болхлошца къамаьл дора, цу предприяте болат лоаладераша Невчаса, Сопкос, горновой волча Трофимова, кхычар дIадоладаь дика гIулакх хьаллоацар. Коробова низ бола оагIув з йовзар сона: доменщик, белгтала эггара дикагIчарех вар из. Адамий IаьдалагIа цун къар ца луш хиларо, къайла хьоргдац аз, бакъдар аьлча, сона кIизиг-дукха бохам беш хиннабале а, цунна тIагIолла тIех гIабаккха безар, хIана аьлча болхло дика вар из, хIаьта цо доллача хIаман хоадам а бора.

1949 шу чакхдоалаш Украине хала хьал эттар доагорен электроэнергеи гIулакха. Петровске завод, дуккха кхьяраш а санна, мискача паека тIа яр. ТIаккха хIаьта, директораш шоай наькъашка гIолла новкъостал деташ лелача юкъа, обкоме оаха хьал миштад а хьежа, соцадир, колошниковни газа хьисапе фепа дIаухийташ доагор кIезига доадеш ца хилар. Из массанена а ховш дар, цхьабакъда лаьрхIачул тIехьагIа хьакхаьчача цифро цецбаьхабар: ах миллион тоннана нийсса дар довш дола доагор. Директораш хьагулбир аз: ер ба никъ! Низаш вIашагIтоха, хьа а леха (хьал-Iо кхийса уллачара, кондицех доацар, планал совгIа хьаеча продукцех хьа а даьккха), турбашта металл кийчде деза, газопровод йилла еза. Бакъдар бакъ ца дича валац со, эггара хьалхарчарча цу идеях тоссаеннар Коробов вар, дукха хIама дир, хIаьта оаха из тоъал чакх а яьккхар.

ХIаьта цул тIехьагIа Коробова кIомача оамало шийдар хьагучадаьккхар, заводера жалобаш йолаелар ВКП(б) ЦК-ага. Директорски постера из дIаваккхарах дола дош оттадир. ТIаккха циггача со хоадамболлаш духьала ваьлар, тха тхоай шинне юкъмоттиг, цIаькха а ях аз, дуккха а дикагIа хила йиш йолаш хиннаяле а.

— Новкъост Коробов вайнарг лархIа мегаргвоацаш кулгалхо ва аьнна хет сона, — аьлар аз обкома бюро. — Бакъда, хиннад гIалаташ, тIехлелхаш моттигаш а нийсъеннай, из дIа нийса хайтад цунна, цхьабакъда, со дог тийша ва, из саг бахьан долаш кхы а къовсам лоаттабе безаш хиларах.

Выговор ярах кхоачам а баь дитар из гIулакх. ХIаьта цунах пайда а баьлар. Кхы а массехк шера завода кулгалдеш хилар Илья Иванович, дукха хIама дир цо берригача мехка доменни производство дегIайоалаяра, технически Iилмай доктор, Ленински преме лауреат, Социалистически Къахьегама Турпал хилар цунах. Долче, со гIалат ваьнавац-кх цун гадаккхарах.

Цунна тара хIама нийсделар Запорожье а. Днепростройна кулгалдеш вар цIи хеза гидростроитель Федор Георгиевич Логинов. Дошо гала я ала мегаргдолаш саг вар из. Цхьайтта шу даьлча хиннав цунах болхло, колчаковцашца, деникинцашца тIом бе бийзаб цун, берара валанза волча хана хиннав цунах полка командира помощник. Цул тIехьагIа, институт йисте а яьккха, цхьоалагIча Днепрострое десятникалла, Боксанен средневолжски ГЭС-ашкен прорабалла, Чирчике гIишлон начальникалла болх баьб. Визза саг вар Iаьмате тенна, де веннар деш, ший оамал йолаш. Долла хIама шийна дIатIаэцар цо, молагIчо а шийх хIама аьлча ловш вацар.

Начальник цаI хилара принцип пайдана я, иззамо боккха гIирс хьалбеча кхыметтел хиланза яргйолаш а яц, цхьабакъда, «цхьа начальника» критика дIатIаэца ца тигар во да. Логинов нахаца гIожа вар, сабаре вацар, дегабуаме вар, хIаьта, ше иштта волга, ховш, кхыметтел четкаш а йолаьяр цо шийна. «Цхьац - цхьаьца лоархIаш Iодагарйора аз ерригa бурилгаш, — духтIавоаккхар цо со, — тIаккха дIа ладийгIача, са метта дена хулар со. «ЧIоагIа халахетараш дувлар тхона шиннена юкъе, цудухьа сона, цу хана къона хиннача обкома секретара, цу сагаца атта а дацар.

Днепрогэса хьалхара агрегаташ болх беш яр, цхьабакъда вожаш болх бе йолайолийтилга гоадора, тIаккха, юххера а, гIишлонерча кхоачамбоацарий хьакъехьа КП (б) У ЦК соцам арабаларца чакхдаьлар гIулакх. Кепайоазон тIа а вешта къамаьлашца а ше хеставарга ваьнна волча Логинова ЦК-ага телеграмма яхьийтай цу соцама цхьанна а оагIорахьара раьза вац ше аьнна. Днепростроя коллектива собрани хилар 1947 шера 1 ноябре, хIаьта цига доклад елга сона тIадилладар.

ТIаккха а, кхоачамбоацараш ма-дарра дIа а дийца, гIалаташ хьадагалийца а доацаш, белгтала хинна моттигаш хиларах нах дIатеша а баь, со, оалаш ма-дарра, саг воаве хьажанзар, кхыча бесса, цу хьала кIалхарвалара цунна бакъахьара никъ хьеха хьежар. Цхьа хIама дагахьа белгалдаьккхар аз, болхло лаьрхIача парте обкома бюрос Логинова мах беш, цу йоккхача гIишлонна керте духхьал из хилар доархIаме лоархIаш хилар, цул тIехьагIа дIакхайкадир, шийна яьча критиках выводаш а яь, ма-хула хьалхагIа станци ший биззача низаца болх бе йолайолийтилга Федор Георгиевича Iалашдергдолгах се дог тийша хилар. Сона, белгтала, бIаргагуш а аз мах беш а яр цу сага низ бола оагIош — йоккхий, знанеш, Iалаьмате йоккха опыт, корта болаш дола гIулакхаш, гIулакха мутIахьа хилар.

— Логиновгара гIулакх, цун партийность, балха стаж вай мел лоархIе а,—аьлар аз бухсоццаш, — цун авторитет, кулгалхо из хиларах тарра, шеко йоацаш хьаллацанза яргйоацаш вай лоархIе а, цунна новкъостал де мел кийча дале а, кIомен ма-йоаггIен критика е еза аьнна хет сона вай цун кхоачамбоацарашта, е Логиновна — гIишлон начальника, е Логиновна — коммуниста а гешт а ца деш. Иштта дош вай оттадой новкъостал дулургда вайга гIишлонна а Логиновна а. Дош кхыча тайпара оттадар — из вайгара дац, цудухьа вай из хоадам боллаш юхадаккха декхарийла а да!

Нагахьа санна сага гIулакх довзе, гIулакха из мутIахьа вале, нагахьа санна массанена а дикадар де гIерташ хуле, тIаккха из хьаллаца веза. Укхаза лерхIар цаI да: болхло, каг ца а веш, нийсача наькъа тIа ваккхар, эргаваккхар, кхетавар. Керттердар цун дика оагIош хьаелларн царех гIулакха пайда эцарн.

Критикахи самокритикахи дола дош, аз лаьрххIа из дувцилга пайдана лоархIаш, селлара цIенхаштта да. Цхьа бахьан доацаш дац, вай кердача Конституце тIа, 49 статья тIа, СССР хIара гражданина бокъо я паччахьалкхен органийи общественни организацейи гIулакхаш тоадара хьакъехьа царна предложенеш тела, балха тIарча цар кхоачамбоацараршта критика е аьнна дIаяздаь хилар. ТIаккха белгалдаьккхад, критика ярах чIир лехилга дехкаш хилар.

Керттерча Закона из статья къаьстта лоархIаме лоархI аз. Нагахьа санна тахан вай чIоагIа, аз-м аргдар, геттара чIоагIа организованность хулга вай вIаштIехьдоаккхе, массе метте дисциплина — къахьегама дисциплина, технологически дисциплина, планови дисциплина чIоагIъе безам бале, — тIаккха гIулакхаш малагIча хьал тIа да хьожаш лаьрххIа, кIирбаь, критически бIарг лаханза дарглац вай. Цо новкъостал дергда цу гIулакха хиланза даргдоаца общественно-политически хьал Iалашдара. ЭффективнегIа, овсарегIа, дикагIа болх бе безам хулийтаргбола, прогульщикаши лодыраши ловргбоаца, терко йоацаши доал доацаши хилара, очковтирательстванеи приписканщен сатохаргдоаца хьал Iалашдара.

Кулгалхо критикана кIалхара ваккхар — из воавар да. Критика дIатIаэца ца туган соцар гIулакха пайдана воацача ваьнар ва. Нагахьа санна укх тIа дувцача шерашка хиннача пленумий, конференцей, активай стенограммаш хIанз хьанийцача, критика йоацаш яр цхьаккха а корейоагIаргьяц шоана царна юкъера. Из тха корта болаш а, дог тешадеш а, конструктивни а яр. Дешаш даьсса ца хилийтар духьа массехк масал доаладергда аз.

1947 шера КП (б) У Запорожски обкома XVI пленуме хинна лоаца къамаьл ер да, Пренешка къамаьл деш вар А. М. Жалило, Кирова цIерагIча завода партийни организаце секретарь, тIаккха со юкъе гIортанза а ца воалаш цкъа хIама дийцар цо.

Нов. Жалило:.. Халахете а, сов дуккха критика еш бола кхы тайпа новкъостий а ба тха заводе. Масала, механически отдела начальник нов. Зайцев...

Нов. Брежнев: Iа фу ях тIаккха, хьал ца оттийта безам болаш ва хьо из?

Нов. Жалило: Вац. ХIаьта а уж а хила беза самокритика еш.

Нов. Брежнев: ТIаккха цар алхха шоашта критика яр да-кх хьона дезар, хIаьта, нагахьа санна шоана еш хилча, из мегаргдац. (Зале гIар йоал).

Нов. Жалило: Критикен самокритикен шеко йоацаш дика гIулакх да, цхьабакъда кулгалхой авторитет йохаяра е мегаргъяц критика.

Нов. Брежнев: Мел аьлча а, Iа дувцар кIезиг - дукха кхетадулаш да, кегаденно да...

Нов. Жалило: Аз ях, цхьаболча новкъосташа бокъонца кхетаяц партийни дисциплинен партийнин этикен. Ше болх бе беза, аьлдиташ доаржадеш ца а лелаш.

Нов. Брежнев: ТIаккха, нагахьа санна аьлдит дувцараш чубеннабале, пленуме дувца хьашт дий цу хьакъехьа? Массанахьа а ба аьлдит дувцараш, хIаьта шун заводе вIаллагIа а йиш яц из боацаш хила. (Зале багIараш белалу).

Нов. Жалило: Бакъда, Iалаьмате эсала моттиг я тха заводе из.

Нов. Брежнев: Аз кхетадаьчох, шун заводе эггара эсалагIа йола моттиг — из критика я. Цунах кхера хIама дац, хIана аьлча саг лархIар а доалл цунах!».

Критика хьал ца оттийтарашца ший хаьдда уйла йолаш яр обком, хIаьта из кхы юха ца увзалуш, эхь-бехк а хийтта саг ца вуташ яр. Вокх оагIорахьара, уж стенограммаш ешача хана аз теркалдир: тоъал каст-каста, трибунера сага критика еча хана, циггача белгалдоаккхар аз, IотIатоха дезаш лоархIар аз саг болхло лаьрхIача айса цун хам беш хилар. Цу хьакъехьа цкъаза аланза даргдоацаш хул.

Днепропетровске эггара йоккхагIа йола промышленни район яр Ленински, хIаьта цига райкома хьалхара секретарь вар Георгий Петрович Куцов. Петровкера инженер-металлург, хьинаре, лаьрххIа болх беш вар из, цхьабакъда из отчет еш хиннача парте городской комитета цхьан пленуме цунна чIоагIа критика е йийзар са.

— Новкъоста Куцова докладах лаьца къамаьл де безам ба са. Хьона бохам бе безам бацар са, новкъост Куцов, цхьабакъда сайна хетар горкома пленуме дIа ца аьлча валац со. Доклад сага халахетар ца деш яр аьнна хет сона. Цхьаь цаI саг мичав цо эза, парте райкома балха тIара кхоачамбоацараш хьагучадаханзар, цхьаь цхьан завода директора е партийни организаце секретара цIи яккханзар Iа, ерригa уйла красни уголокашта тIаерзайир. Со кхеташ дац, иззамо хIама дувца лаьрххIа дIа мишта отт саг. Нагахьа санна ЦК пленуме сога кхайкаш хилча — ший хьашт дале промышленноста, е юрта боахама, е партийно - массови балха дешах лаьца а хилийта. — тIаккха аз массехк ди доаду городерен областерен гIулакхаш ма-могга кIоаргагIа кхетадара. Централни Комитета хьашт да, моттигерча гIулакхий обкома бюрос мах мишта бу хар. ХIаьта вайцига кхыметтел новкъост Куцов, йоккхагIйолча заводской районе райкома секретарь санна вола техка, дика болхло, парте городской комитета пленуме воагIа, ларттIа кийчлулга данза даргдоаца хIама ца а лоархIаш.

Цу тайпара моттигаш нийсъелча иштта хулаш ма-дарра, перерыв йолча хана ше цхьаь дIаэтта латтар Куцов, велавенна воацаш, юхь цIимхара йолаш вар из, тIаккха, из теркал а даь, со дIатIавахар цуна:

— Дика теханзарий аз хьона?

— Мишта тоханзар из... Сага тIа ма кхоачалда из.

— Аз-м хьал а лаьцар хьо!

ДагадагIац сона, цунца айса кхы фу дийцар, цхьабакъда укхаза лоархIаме дар тха юкъмоттиг хувца ца еннилга наха дIахайтар: бакъда, критика тоъал ира яр, хIаьта а хIанз ма латтий тхо доттагIал тIехь къамаьл деш — тхоаш хиннача тайпара новкъостий а долаш дисад.

10.

Цу шерашка айса баь болх дага а ухаш, нахаца хинна дуккха вIашагIкхетараш хьадагадехача, гу сона, шоай деша тIара ца боалаш, шоай уйла йолаш, хIамах дика кхеташ, кердачоа чIоагIа тIакхувш, наьха инициативен творчествой шоай ханнахьа бIарсагон хьаллацен ховш уж хинна хилара аз эггара хьалхамах баьлга. Белгалдаккха дезаш ва со, уж гIулакхаш, из, нагахьа санна шоана лой, гIулакхий стиль тахан а тIехьа эггара чIоагIагIа хиланза яргйоацаш хилар. ЛоархIаме да, боахама кулгалдара практикера перестраховкей волокитей цIенъяь дIаяккхар, гIулакх доацаш лоадам боацача дешашца лакхе латтача органашка ухилга, бехктокхам шийна тIера дIабаккхен наьха ги боллен гIертилга дIадаккхар. Халахете а, цу тайпара моттигаш нийслуш я.

Сай практике уйлаеш, бIубенна бола, хьалхалатта нах хьаллаца гIийртав со. Из массаза а кхолхоца юхаметтаоттаргдолга ховра сона. Цхьан хана, масала, ерригача Приднепровье мела моттиг яр тха доменни пийшкашта футировка яр. И. Ф. Карпачева бригадерча огнеупорщикаша хадданза нормаш тIехкхоачашъелга а хайна, уж болча вахар со. Домна пийшка йисте латташ корабир сона уж. Iо а хайша, гIаьленаш а лотаяь, къамаьлаш доладир оаха.

— Тайп-тайпара я оаха хьалъю пийшкаш, — ма-дарра доладир сона Карпачева. — Мартеновски, нагревательни, проколочни, обжигательни. Дукха я уж промышленносте, хIаьта цу массанена а хIана яц аьнна футировка е еза. Ераш-м эггара чоалханегIа яраш а яц.

— ХIаьта ма-дарра аьлча мел домнаш хьалъеттай оаш, Иван Федорович?

ПIелгаш дагарде дийзар цун, еррал яр уж Кушве, Нижни Тагиле, Кузнецке, Запорожье... ДагадоххарагIа белгалдоаккхаргда аз, цу тайпара къамаьлаш сихвенна де йиш ца хилар, вIашагIъэде йиш яц уж. Дий хьона, йиш яц сога, хьадувцал сикагIа, юххера а ала гIертар хьааьле даккхал! ХIаьта, нагахьа санна, массаза а яхар мо, болхлошца е колхозхошца къамаьл цхьатарра доагIаргдолаш нийсде вIаштIехьдаьлча, тIаккха, гучох, из аьттув боалар — шоай гIулакхашца са хьашт хилар сакъердама а доацаш, цу тайпарча вIашагIкхетарех сона бокъонца тоамбар хуландаь.

Карпачева иштта ма-дарра дийцар сона къахьегам вIаштIехьбаккхара хьакъехьа, шоайцига дIатIанийцача прогрессивно - премиальни система хьакъехьа, бригада алапех (дийца ахча, кхетадеш ма-дарра, маьхий къаьнача масштабе дар).

— Гой селхан, — аьлар цо, — цхьан сменагIа бIаьи шовзткъеи дийтта сом даьккхар аз. Норма — кховзткъе нийс кирпишк, хIаьта аз ши бIаь йиъ Iойиллар.

— Кхозза тIеххкхоачашъяьй!

— Дукха хIама ца эшаш, — йоахар бригадира. — Цхьабакъда дукхагIа йилла а йиш яр. Тха Тихонова кхо бIаьи шовзткъеи итт процент кхоачашйир.

— Дикал тIаккха? — хаттар дир аз. — Лешадь ма ехкий оаш уж, тIаккха къаьстта а хьожаш хила ма везий.

Шоайла вIаши бIарахьежар болхлой: шоашца къамаьл дер дешах кхеташ воаца саг воацилга хайра царна. Лешадь кирпишк ехкар массаза а хала гIулакх лоархIаш хинна хилара совгIа, чIоагIа хьожаш бе безаш бола болх а лоархIаш хиннаб. Кирпишкашта юкъера ов ах миллиметрал совгIа хила йиш яц. ХIара огнеупорщика тIеххьа воагIаш контролер хул къаьсттача щупаца овнаш дусташ. Духхьал циггача гулдала ма дезий йоаладаь металл.

— Маркхала боарам нийса хилар, — аьлар Карпачева, — из я керттера къайле. Оаха юкъеухийта маркхал коача ба, сомагIа буллалург мичаб из. ХIара кирпишк кхаь оагIорахьара йошаяь хила еза. Дуккхачар кхозза Iотта а Iотт из маркхал чу. ХIаьта тхо цкъара маьже хьоаярца де Iемад из.

Кхетадеш ма-дарра, ховрашта карагIдувларий духтIаваьлча, цар «къайленех» къайленаш ца хилийтара долла хIама де хьож хьо. Дукха ха ялалехьа, аз аларах, Союзтеплостроя инженераша новкъостал дир И. Ф. Карпачевна ший къахьегама приемаш дIаязъяра, хIаьта цул тIехьагIа денз уж дуккхача бригадашка дIа а кхаьчар — Запорожски а Днепропетровски а областашка.

Цу тайпара вIашагIкхетараш дуккха а хулар. Нагахьа санна ха а кораь заводе е гIишлоне вахача, йIаьххача хана воаллийсар цига, нахаца къамаьл а дора, оалаш ма-дарра, леллаше а ца деш. ДагадоагIа сона «Гигант» яхача шахте, горнякий гIирс тIа а бийха, штрекашка гIолла воллавелар со, цу гIулакхах геттара чам а бенна пхиъ е ялх сахьат даьккхар аз шахтерашца. Цул тIехьагIа аттагIа хул наха хетар, эшар, цар планйш миштай ха.

Областе эггара йоккхагIйолча Петровске цIерагIча заводе, гIоръяьннача Петровке къаьстта а каст-каста хулар со. Нагахьа моттиг нийслора: обкома хьалхара секретарь кхачарга хьежаш багIаш хулар заводоуправлене, воагIа аьле кийчо йора. ХIаьта со се хьийхача, дIахьежача, нув хьекха цIенбаь никъ болчахьа, ца а водаш, кхычахьа, масала, пийшкаш йолча, порядок кIезигагIа йолча оагIорахьа дIахьовзар. Металлурга опыто новкъостал дора: къона волча хана иззамо йолча заводе со се а чакхваьннавар дерригаш а хIана дац аьнна долча лагIаех — кочегарагара волавенна инженерага кхаччалца.

Цо новкъостал дора болхлошта юкъе хьакхаштагIа хилара а. Цхьан бригадаца, шоллагIчунца къамаьл дора, горновойш, болат лоаладераш, прокатчикаш болча хулар, заводской столове обед а царца дуар аз. Цудухьа, официальни хьалашка аргдоацар укхаза ше ма-дарра хьалуттар. Цул тIехьагIа, массаза а яхар мо, цхьан ах сахьата, сахьата цхьан кабинете чуволар со дIа а къайле, тезисаш дIаязйора, тIаккха саррахьа партактиве юкъара декхараш уттаде кийча хиларал совгIа, цу предприяте хьаддача хьалаца уж дувза а вIаштIехьдоалар:

— Ма-дарра дувцаргда вай, новкъостий. Сайна мел хетар аз шуга дIааьнад, хIанз хьадувла оаш а, болхлой IаьдалагIа, духхьал хьадувла. Мишта тоадергда вай гIулакх? Сеной ю вайна новкъарле? Мичад вай кхоачамаш?

Цу тайпарча моттигашка еш йола критика даьссача дешашца хилацар, корта а болаш, хIаьта долче, конструктивни а хулар.

Де а доагIаш хаттар де тарлу ер дешачар: кхычарна хьехар де-м атта хинна хургда, тIаккха автора шийна мишта хийттад-хьогI критика йича? Цена бакъдар аргда аз: йоккъа хетар, вешта, кхыча тайпара хета йиш а йолий-хьогI из-м. Критика-м шоколад мичай, из дукхаезаргйолаш. Керта чу хIама доацача, ваьссача саго мара дергдолаш хIама дац Iоттарашка ла а дийгIа, вийла а вийла, циггача долла хIама керта чура араккхосилга. Цкъа къаьстта из тема ювца йийзар са Днепропетровске областной комсомольски конференце (1948 ш. февраль). Хов сона, йоахар цу хана, нагахьа санна цхьанне сона критика ца йича хIама дуалац сона, аргдолаш саг вайна юкъе вац. Цхьабакъда критико денад ураоттаду, эгIазал дIа а яьккхе хьинар айду, дикагIа болх бе дог оттийт бокъонца болча большевикий.

Аз вахаш яьккхача хана тайп-тайпарча замечанешка ладувгIа дийзад са, хIаьта, цкъаза мел чIоагIа халахийттадале а, пайданагIа дола хIамаш царна юкъера хьакъоастаде гIийртав со, цIенхаштта выводаш яьй аз, хIаьта бух соццача кхаьчача из массаза а пайдана хулар сона сайна а гIулакха а. Цхьабакъда лакхера Iо еш йола критика, ма-дарра аьлча, мел нийце а, дIатIаэц массане а, дуккха а чоалханегIа латт гIулакх лохера хьалъеча критикаца. Цинхарча ораторага ладувгIаш вагIаш, кхыметтел из гоамваларца хье хьайна гучавоалаш а нийслора моттигаш: «Хьажал, Iоттараш мишта ю ма хой хьона!». Цхьабакъда, дег тIа кулг а дилла ала йиш йолаш ва со: цIаккха а моттиг нийсъеннац сона, сайх лаьца цу тайпара къамаьлаш даьчуа тIехьагIа цу сагаца сай хьалхагIа денз хинна гIулакх аз хийца. Дег чу хьагI йоацаш дусар ва массаза а.

ЦIаккха а дицлац сона Днепропетровске Николай Романович Миронова, парте Октябрьски райкома секретара даь критически къамаьлаш. Бакъахьара, бIубенна саг вар, ше раьза а хинна университета пхелагIча курсера фронте вахавар, тIом геттара дика баьбар, хала чов яь вар, цхьабакъда ше хиннача тайпара безаме, дика спортсмен а волаш висавар. Тханцига йоккхача вузовски районе болх беш вар, хIаьта, бакъдар аьлча, студентий дворец юхаметтаоттаяр а цунна дагадеха хIама дар. Цу тайппара, тха конференцешка Миронова деш хинна къамаьлаш а ца къахкаш, уттаеш йола проблемаш ира хиларца белгалдоалаш дар. ХIаьта, нагахьа санна парте горкома е обкома балха тIарча кхоачамбоацарех по дувцаш хилча, сога ховагIа хетаргдола къамаьл де гIерташ, дукхагIа дезаргдола дешаш лехаш хилацар из, болхлой цIераш хьаьде йоахар, цу даькъе са яр а.

Фу аргда Iа укхаза? Цу тайпарча къамаьлашка ладувгIаш вагIаш хулар со, тIаккха хеталора, деррига а нийса-м акхар дувцар а дац аьнна, хьалхарча дийнахье а денз аз айса ма уттадаьдарий уж дешаш, ораторша хIанз дIадехар морг де гIийртавар со. Цхьабакъда, аьнна хетар сона, нагахьа санна хIанз а из дувцаш уж бале, тIаккха са из де вIаштIехьдаьннадац. Гаьнара дикагIа ма гой. Цу тIа а, сона ховра, Миронов гIулакх тоаде гIерташ волга, гIулакхах цун дог лазилга, цо еш йола критика из бахьан долаш елга, цудухьа са цунцара гIулакхаш цхьа моллагIча тайпара дика хинна а ца Iеш, сога дилдача, доттагIал тIехь дар — Днепропетровске а, тIехьагIо, Николай Романович КПСС ЦК аппарате болх бе Iовахача хана, Москве а, — аппацонин катастрофа а хинна из валлалца.

ХIанз дIагойтаргда аз шоана (стенограмма тIара) критикана юха жоп луш дийцар фу дар, масала, 1948 шера областной партийни конференце:

«**Нов. Брежнев:** Аз лаьрххIа ладийгIар укхаза мел даьча къамаьлашка, цудухьа гIалат

(Йистедоалар. 3-ча оагIо тIа).

ЮХА ДИЙНДАЛАР

(Йистедоалар).

вартвац со, нагахьа санна критико вай областной партийни организаце цхьаболча болхлошта, цхьаболча деятелашта белгтала патоам баьб аьнна аз оале. Ала дезаш ва со, дуккхача даькъе из критика аз сайна йоагIаш лаьрхIалга а иштта сайна Iаьткъалга а, цхьабакъда цу критиках вай воашта выводаш е еза. Цу бохамо, боабаьча цу дега сатемо, шоай аргIанна, вай, большевикий, балха тIа инициатива хьалхьоае, хьинар айде деза, критика яь кхоачамбоацараш ма-могга сихагIа дIадаха дагадохийта деза. Аз сайна еш йола вывод цу тайпара мара яц».

Критически бехкаш дукха дахаро гIулакхащ воча хьал тIа хилара тешал ду аьнна хета дагIац. Нийсса вокх оагIорахьа я соотношени: гуччахьа, дIа а хозаш еш йола критика дукхагIа ме хул, дикагIа лел гIулакхаш. Днепропетровщина къахьегамхоша толаме чакхъяьккхар халкъа боахам юхаметтаоттабарен дегIабоалабарен йиълагIа пхешера план. ДIадувш дола лаьтташ тIом хьале хиннарел дукхагIа хилар тха областе. ТIом хьале хиннача производства боарамал иштта тIехьяьлар Петровка, Дзержинка, дуккха кхийола заводаш. Криворожьян Никополен шахташ юхаметтаоттаяь а рудаца мехка Къулбехьен Центри Iалашъеш а яр. ТIемашта юкъе эггара халагIа хиннача Приднепровьяна яь човнаш ерзаяь яьннаяр.

Халкъа боахам юхаметтаоттабара этап 1950 шерале вай чакхъяьккхарг лархIа метаргйолаш яр. КIеанг вIалла а ца деппача обкома хьалхарча секретара гIулакхашта IотIакхийтар керда сакъердаме гIулакхаш. ДагадоагIа сона, бийсанна ши сахьат даллалца баьгIар со волча Шевченко цIерагIча Театра актераш. Шоай репертуараца классика хIана яц дувцар, декорацей гIулакх чIоагIа хала ла, костюмаш тоъац яхаш летқъар, доллача хIаман сагото е езаш хулар. Царна новкъостал де дезар. 1949 шера хин спорта даькъе ерригсоюзни яхьаш хилар тханцига, царна а дукха хьовзамаш дар, цхьабакъда иштта еш йола йоакхо, сона хетачох, Iаткъацар, тоамбар дукхагIа хулар цунах. ТIаккха, цуи ха хьатIаэттай-кх, культураца, искусстваца, спортаца безам ба наьха — иа а да иштта юха дийндалара тешал. Мукъа сахьаташ нийсделча, со се а водаш, моттигаш нийслора, стадионе. Къаьстта сакъердаме яр хьалхагIа деиз шоайла къувсаш йолча, Запорожьерчеи Днепропетровскерчеи футбольни командай — «Металлурген» «Стален» — матчаш. ХIаьта, долчча бесса ала деза, цхьатарра «хьаштбар» сона уж а вожаш а.

Са кабинете тIехь-тIехьа дукхагIа гучабувла баьлар шоай проекташ а тIехьа архитектораш, оформлене эскизаш а тIехьа художникаш, художественни самодеятельноста режиссераш, вузий ректораш, спорта мастераш, Iилмахой, педагогаш, лораш. Цу тIа дIатIатохаргда аз, цу хана чехословацки коммунистий гIорваьинача кулгалхочунца Климент Готвальдаца се вIашагIкхийтта хилар. Новкъосташха долча хьалашка массехк сахьат даьккхар оаха цхьана, цо сона дийцар социалистически Чехословаки дегIайоалаяра планаш, аз дийцар вай халкъашта юкъера доттагIал кIоаргдаларах, Прага мукъайоаккхача дакъа лоацаш се хилар хьоадир.

Тахан социалистически мехкашкарча доттагIашца, дегIаухача мехкашкарча хьышашца, капиталистически паччахьалкхений викалашца цу тайпара вIашагIкхетараш тIа-тIа шерагIа юкъедоагIаш латт областной партийни комитетий кулгалхой практикана, вешта уж шоаш а тIехь-тIехьа дукхагIа аха баьннаб доазол дехьа, хIаьта цу гIулакхо партенен мехкан кхы а лоархIамегIа хулийт цар болх. Са сай опытах кхетадир аз, мел дукха хIама да обкома хьалхарча секретарах тийша, мел чоалхане, хала, бакъдар аьлча, бехктокхаме пост я из вай партена чухьа.

* * *

Айса хьабснача наькъага юхахьежача, кхо ца деш Приднепровьяна дIаденна шераш дагадехача, ала йиш я сога, шозлагIа гаргало тессар аз цу хана низ болча предприятейи тоаденнача кхайи башха-хозача краяца. Дика хет сона, цу камаьршача лаьттан болхлошца, колхозхошца, гIишлонхошца, инженерашца, агрономашца, Iилмахошца сай болх бе бийза.

«Хье ваьча моттиге накъаваьннав» оалаш да эрсий кица. Тахан, бакъдар аьлча, къаденнад из. БIаьш эзараш, миллионаш советски патриоташ парти кхайкарах шоаш баьча-баьхача моттигашкара дIаух мохк эргабоаккхача, коммунизм хьалъеча хьинаре дакъа лацар духьа. Цудухьа шозза кхоачарагIа, къаьстта шийн тайпара деза а хиле дIаотт царна шоаш халонаш лайнеи йоккхий коталонаш яьхан, шоаш болх баь, шоаш, оалаш ма-дарра, шоай кулгаш тIалоаттадаьлаьтта.

Иштта со а, ваьча моттигашка нийсвелча, днепровски берддий хозалах алххьа безам биаь ца Iеш, дага а дох сона: е никъ со укхаза а волаш билла ба, аз укхаза болх беча хана хьалъяь я из культура Дворец а, уж заводаш, электростанцеш, шахташ а, уж городской улицаш а, колхозни юрташ а — са къахьегамах, са уйлаех, аз диаьча сих, хийла наб ца еш яьхача бийсаех цхьа дакъа доалл царех.

ПОЛИТИЧЕСКИ ЭКОНОМИЧЕСКИ СИСТЕМА ДЕШАР

БЕРРИГНЕША ДАКЪА ЛАЬЦАР

БIаррчача дешара шера Iомадаьчун лоархIам бу эггара бехктокхамегIа йола ха хьакхаьчай политически а экономически а дешара системе. ДIайолаеннай итогови занятеш.

Сайрийна пхи сахьат даьнна болх йистебоаллашехьа, сиха хьагулбелар «Малгобекнефть» НГДУ марксизма-ленинизма лардий школе дешаш хинна мехкдаьттахой. Укх шера советски Конституци — дегIаенача социализма обществa Керттера закон Iомадеш хинаб уж.

Гуш да дешаш бараша программа караерзаеш цIенхаштта къахьийгалга. ЛаьрххIа язъяь конспекташ я царех хIаранега. Пропагандиста Павел Карлович Вильцинга дIайолаю итогови заняти. Хьалххехьа оттадаь билеташ а долаш, экзамена хьисапе чакхйоаккх цо заняти.

Эггара хьалха экзамен дIалу инженер-геолог йолча В. П. Ромашкос. КхоалагIа билет да цунна кхаьчар. Цо дувц кердача советски Конституце керттерча белгалонех, цун исторически лоархIамах. В. П. Ромашкос белгалдоаккх вай мехка Коммунистически парте хьалхленца дегIаена социалистически общество хьалъяьлга, коммунизмага бодача наькъа тIара законагIа хила ма йоагIара йола этап из хилар, пролетариата диктатура декхараш кхоачаш а даь, дерригача халкъа юкъара а хинна Советски паччахьалкхе дIаэтталга.

ДегIаенача социалистически обществa вахаре коммунистически парте кулгалдара лоархIам лакхбарах ше дувцаш кадрай инспектора Е. Н. Заруднеuас аьлар: «Кердача Конституце 6-чя статья тIа белгал ма даккхара «Советски обществана кулгалдуи лостам телек низ, цуьн политически система, паччахьалкхени общественни организацей дог дā Советски Союза Коммунистически парти».

Вай мехка арахьарча политиках ше дувцаш кхерамзлен техника инженера Д. Т. Арбузова белгалдаьккхар СССР арахьара политика СССР-е коммунизм хьалъяра аьттув бола дунен халкъашта юкъера хьалаш Iалашдара. Советски пачхьалкхен хьашташ лорадара, дунен социализма позицеш чIоагIьяра, къамаш мукъадахара духьеи социальни прогресс бахьан долаши халкъаша лоаттабу къовсам, агрессивни тIемаш ца хилийтара, массане а цIендаь а герзаш дIадоахаргдола гIулакх вIаштIехьдаккхара, тайп - тайпара социальни строяш йола пачхаьалкхенаш машаре яхара принцип леррагIа чакхъяхара тIаерзаь йолга.

Кердача Советски Конституце тIа белгал ма даккхара, В. И. Ленин керте а волаш Коммунистически парте кулгалца Россе болхлошеи ахархошеи яьча Сийлахь - йоккхача Октябрьски социалистически революце капиталистийн помещикийн Iаьдал дIадаккхарах, Iазапа гIабаш дохадарах, пролетариата диктатура оттаярах, революцена карагIдаьннараш лорадара, социализми коммунизми хьалъяра керттера герз хинна дIаэтта керда советски паччахьалкхе хьаярах, капитализмагара социализмагахьа дерригдунен - исторически гола тоха адамле йолаенна хиларах, хIаьта иштта Советски Союз дунен социализмана чудоагIаш дола дакъа а цун керттера низ а хиларах дийцар ЦИТЦ смена начальника А. К. Бапаевас.

Иштта итогови заняте экзаменаш дIалуш марксизма - ленинизма школе дешараша дийцар кердача Советски Конституце тIа белгалъяьхача советски граждиний бокъонех, хIара сата обществана, халкъа хьалхашкарча декхарех, вай мехкарча халкъашта цхьатарра бокъонаш Iалашъеча вай парте ленински къамий политиках, социалистически демократи дегIаярах, из дунен тIа эггара демократичнегIа хиларах, социалистически доалахьен формаех, вай мехка экономика лелаяра лардех, из дегIайоалаяра керттерча торонех, иштта кхы дIахо а.

Лоацца аьлча, дешаш бараша берригнеша хьинаре дакъа лоацаш, билеташ тIа белгалдаьхача хаттарашта хоадам болаши диззаи жоп луш дика чакхъяьлар итогови занятн. Цар дийцар кердача Конституце къахьегамхошта еина бокъонаш кхоачаш а еш, балха эффективности дикали лакхъяра тIехьа мехкдаьтта доаккхараша лоаттабеча къовсамах.

А. БАСИЕВ.

СУРТА ТIА: «Малгобекнефть» НГДУ марксизма - ленинизма лардий школе итогови заняти.

Б. ЧЕРБИЖЕВА сурт.

СИЙ ДОЛЧА ДОЯРКА ХЬИНАР

Шелковской района «Красный пахарь» колхоза шурий ферма болхлоша дика дIадолаладаьд иттлагIча пятилетка кхоалагIа шу а. Района хьайбаш леладерашта юкъе яьржача социалистически яхье цхьоалагIча квартала итогах хьалхара моттиг а йоаккхаш 109 процент кхоачашийр цар паччахьалкхенга шура йохкара дIабахача кхаъ бетта план. Цудухьа района сийлен Улга тIа а йоаккхаш КПСС Шелковской райкома хьалхашка ЦIе байракх айийр боахама хьайбаш леладерий сийна. Яхье хьалха болаш чакхбаьккхар цар апрель бутт а.

Из толам баккха къаьстта доккха новкъостал дир Закриева Лейлас кулгалдеча дояркай комсомольско-кагирхой звенос. 1976 шера, къонеи къаьнеп доахан къеста з деш керда Iулаш вIашагIтохача хана хьакилар из.

Балха юкъе моллагIа керда гIулакх юкъедоаладеш цунах тешаш а ца тешаш а нах нийслу. Иштта дар цу боахаме а. Керда къонабарий звено вIашагIйолларо пайла бергхиларах тешацар дукхагIа бола къаьна дояркаш, цхьабола специалисташ. Царна хетар бакъдар духьа санна, хьалхашка латта декхараш лерттIа кхоачащде юххьанца вIаштIехьдалацар къонача коллектива. Цун бахьан дар доахан машиний новкъосталца деттилга юкъедоаладар. Иштта а балха башха опыт йоацача къонача дояркай шоай низах бола тешам байра. Из бахьан долаш цкъарчоа лохьелар йоаккха шура.

Цу хана къоначарна новкъостал де оарцагIбаьлар, кхыметтел царех ца тешаш хиннараш а юкъе а болаш, доахан леладара дика опыт йола дояркаш, специалисташ. ХIаьта ферма толашагIа бола дояркаш Шавова Зинаида, Лукманова Зинаида, Аджигайтанова Зэбия, Кальченко Александра хIанз а цу коллектива хьехамчий ба. Къоначар дег тIара тIаэц уж, теркам тIабахийта ладувгI цар хьехамашка. ХIаьта дукхача хана деиз къахьегаш хьабоагIача дояркай балха опытацара хьаэца дукха да а да къонабарий.

Йоккха дегагIозле хинна тIаийцар къонача дояркаша шоай эггара тешамегIа йолча новкъоста Шавова Зинаидайна дIадахача шера дика къахьегарах укх деношка Къахьегама Сийлен III степена орден ялар.

Хьехамчий, шоай кулгалхочун Закриева Лейлай новкъосталца халонаш эша а еш ха ме йода тоалора звено коллектива балха гIулакхаш. ХIаьта а 1976 шера планехи социалистически декхарехи наггахьа йола доярка мара лоархIаянзар.

ЮхьIаьржа эттабар дояркаш хьалхашка латта декхараш кхоачаш ца дар бахьан долаш цхьабакъда бохаизар. Юбилейни шу доладелча кхы а хьинарегIа тIатеIар балха. Къахьегама тIера болча цар тIеххьара а кхоачам боллаш дика караерзайир балха говзал. Цунца цхьана лакхделар хьокхамаш а. Ерригача дояркаша толамца кхоачашийр хIара Iаттагара шура яккхара хьалхарча квартала план. Цу хана цхьаккха шеко йоацаш тийшар колхоза кулгалхой а партийни комсомольскии организацеш а къонача коллектива хьалхашка оттадаь декхараш дIахо йодача хана кхоачашдергхиларах. ХIаьта из тешам паччахьалкхенга шура йохкара дIадахача шера план 16 октябре кхоачаш а еш кхы а чIоагIбир Закриева Лейласи цун новкъосташеи. Цул совгIа иттнех цхьа доярка йисанзар цу шера шура яккхара план кхоачаш ца еш.

Ер шу доладелача деиз кердача, эггара хьалха Молдаве юкъейоалаяьча методагIа леладу хьайбаш звенос. Цунга хьежжа хIара дояркас хIанз кхоабаш, Iунал деш леладу доахан укх шера цхьан хана дехка а цхьа ха йолаш а да. ДIахо йодача хана а уж цхьан хана дахкаргдолаш осеменени ергья. Шоашта из керда гIулакх доллаше а къахьегама овсарле кхы лох ца еш дIадоладир звенос ер шу а. Толамца кхоачашъяьй шура яккхара биъ бетта план. ХIаьта . Лейлас план 950 йолаш 1156 килограмм шура яьккхар хIара Iаттагара биъ бетта.

— Из звено вIашагIйолла дагадохийтар Лейла я, — йоах колхоза парткома секретара Нурмагомедов Магомета. — Из санна хьинар дола саг наггахьа мара нийслац, аьнна ала йиш йолаш да. Лейла ца кхоачаш моттиг йисац. Новкъосташца дег тIара я, харц дош аргдац. Цудухьа сий ду цун коллективе. Из хержаяр ВЛКСМ XVIII съезда делегаталла.

Дукха ха йоацаш комсомола съезде а хинна цIаенача Лейлас дувц:

— Съезде дакъа лоацаш йолаш къаьстта чIоагIа дег чу йижар сона КПСС ЦК Генеральни секретара, СССР Лакхехьарча Совета Президиума Председатела Л. И. Брежнева яь доклад. Доккхеи бехктокхаме декхараш оттаду къоначарна хьалхашка вай парте. Иштта, «Вай Даьхеп таханарча ден лоархIамегIйола белгало малагIа я аьлча, из я эффективностан дикалан тIехьа къовсам лоаттабар», аьлар нов. Л. И. Брежнева.

Уж дешаш дика кхетаду тха коллективе. Йоакхо ю оаха шура боарамга хьежжа хьаьна, лакхарча класса йолаш хилийтара. Цу гIулакха тIахьожам лоаттабеш йолча лаборанткас Утимисова Салахана шурий хьоанал боарамал лохагIа хилча звенога хоам бу. Ерригача коллективо «Эффективностен дикален пятилеткана — къонабарий хьинари творчествон!» яхача девизах болх бу.

«...ХIанз вай юртбоахама производство машинаш йоацаш хила йиш йолаш яц. Цудухьа принципиальни мах бу вай «Хье юрта вахаш вале — техника йовза!» яхача комсомола тIахьехама», аьлар Л. И. Брежнева ВЛКСМ XVIII съезде.

Нийса аьнна дешаш да уж. ЛаьрххIа образовани ца хилча хала хул журналаш тIа, книжкаш тIа юртбоахама Iилмана карагIдаьнначох, хьайбаш леладерий опытах, техниках яздаьр лерттIа кхетаде. ХIаьта Iилмана карагIдаьнначох пайда а ца эцаш техника дика Iома а ца еш массе хана цхьан методах къахьийгача лакхлургьяц балха говзал а цунца цхьана хьоккхамаш а. Из ха а ховш боккха теркам тIабохийт тха дояркаша дешара. Масала, Мытиеван Агаспарован 8 класс чакхъяьккха мара бацар ферме балха боагIача хана. ХIаьта хIанз сайрийнарча школе иттлагIча классе дешаш я шаккхе а. Сон Арсамикова Хадишати Серноводске юртбоахама техникуме дешаш да. Цул совгIа дIахо йодача хана сай низ дIакхоачар дергда аз доахан детта аппаратура, хьайбай боахаме пайда эца кхыйола техника сай новкъосташта — къонача дояркашта дикагIа дIайовзийтар духьа.

М. ХАМАТХАНОВ.

Паччахьалкхен дикала Знак еина «Кировец» яха низ бола трактораш Байкало-Амурски магистраль буллараштеи СибарегIени Гаьнарча Малхбоалени къахьегамхоштеи лоаттаю «Кировский завод» яхача производственни объединене. Уж универсальни лакха овсарле йола машинаш вай мехка цу районашка шоаш дика хилар хьахьскха я. Уж толаме лелаю юрта боахаме, мехкдаьтта промыслашка, йоккха индустриальни гIишлош хьалъеча. Укх шера алхха хьалхарча квартале ленинградски машинашъераша СибарегIен Гаьнарча Малхбоален дIаяхийтай массехк бIаь «Кировец».

СУРТА ТIА: Социалистически Къахьегама Турпал, КПСС XXV съезда делегат Антонов Юрий Степанович — водитель-испытатель.

М. БЛОХИНЕИ
С. СМОЛЬСКЕИ сурт.

СПЕЦИАЛИСТА ХЬЕХАМАШ

ДIАЙОГIАРГЙОЛА ХIАМАШ КХЕЯР

ДIайогIаргйола хIамаш кхеярах тийша ба хьувкъам, цун дикал, баьцадаарий плантацешкара продукци эцачунга ханнахьа дIакхачар.

ДIайогIаргйола хIамаш дика хилийтара боккхача лоархIаме да баьцадаараш кердача лаьтта дIадер.

Ги дIаделехьа е дIайогIаргйола хIамаш дIайогIалехьа, цаI ах-шиъ бутт хьалха парникашка, къайлача моттигашка лаьттан тIерча тIоаца дезинфекци ю формалинаца е карботионаца. ДIайогIаргйола хIамаш кийчъяра дIадувргдола баьцадаарий ги доакхх цIенача айп кхетанза, лазар ца доаллаш йолча баьцовгIаех. Парникашка дIадув из дIайогIаргйола хIамаш лаьтта дIайогIалехьа 45—50 ди хьалха.

Цхьанна а баьцадаарий культура ергьяц уж лелаечоа помидораша массел хало. ХIанз чуэца мара ца безаш кийча баьх лакха хьувкъам аьнна хеттача хана дага а доацаш догIа долалу. шелал отт, тIаккха кхаьча тоаенна латта помидораш хьа а йоахаш дIакхувса езаш хул, фитофтороз яха лазар кхетарагIа. Нагахьа санна йIовхали йокъали отте уж хIалакье тарлу «вершиная гниль» е «лакхера йохкаялар» оалача кхыча лазаро.

Хьалкхебаь хьувкъам хIалак ца хилийтара, сихха ха деза малагIа керттера лазараш да помидорашта хулараш.

«Лакхера йохкаялар» кхет помидораш кхача йолаеннача хана. Цун ши форма я. Хьалхарчоах помидора бухьа тIа моажа кIаьд боал, помидор чIоагIлу, тIаккха кIаьдлу, кIаьда тIа гIоа юж. Из лазар хул фецара тIунал чIоагIа хоалуш лох а лакх а луш хувцалуш хилча. тIехъяьккха азотни удобрени тессача, лаьттан тIерча тIоаца кхоачамболлаш калий ца хилча.

Из лазар ца кхетийтара деза да медни купороса 0,2 процентни раствор (хина литра 2 грамм) е марганцеви кале 0,5 процентни (хин литра 5 грамм) раствораца ги кийчдар. Ги дийнахьеи буси уллийт раствора чу, тIаккха докъаду.

«Стрик» вирусах хула лазар лоархIаш да. БаьцовгIа хена тIа, лордий оалаш тIа мора таьш хул, лордаш тIа кагий хьатарча бесара кIаьдаш доал. Лазар кхийтта помидораш саьнаш а даьле йирчайовл, этI, тIехьагIо мора кIаьдаш доал. Из лазар дIа-юха доал гица е шолгIараш дIайогIача хана кулгех кхетача баьцовгIа хица.

Из лазар дIадоаккх укх тайпара.

ДIаделехьа марганцевомистача кале цхьан процента (4, 10 грамм хин литра) раствора чу дилла 30 минут а яккхийте кийчду ги. Цул совгIа дIайогIа хIамаш кхееш шин кхо кIира юкъе а долийташ шозза марганцевомистача кале 0,5 процентни раствор тоха еза баьцовгIашта.

Фитофтороз ирча лазар да. Цо толхаю сийна йолча хана помидораш, лордаш, хенаш.

Сийнача помидорашта хьатара кIаьдаш дувл, телха моттигаш чIоагIлу, яа мегаргйоацаш хул. Лазар къаьстта сиха дарж бийсаш шийла а деноц дIайха а ухаш тIаьдо ха эттача. Лазар сиха ца даржийтара участка тIа дIаюв культура каст-каста хувца еза, лордаш чIоагIа зе еза. Лазара хьалхара белгалонаш гучаьлча тIехьа а ца доахаш медно-сапа эмульсе (хин 10 литра, 200 грамм медни купороси 200 грамм сапен дола) е бордосски коачала цхьанпроцентни е цинеба 0,4 процентни, е хлорокисей цIастеи раствор етта еза. Раствор баьцовгIаех дикагIа дIалатийтара цунах клейстер е чакхъяьккха шура тох.

П. НОВАКОВ,
агроном.

ТIехьабусараш боацаш бе болх!

МИШТА КОРАДИР ТОЛАМА ДIОАГIА

Диъ шу хьалха дар из. Октябрьски Революце орден лелаеча «Красный молот» завода мехкдаьтта аппаратурни цеха коллектив завода кхыча цехий коллективашта юкъе тIехьаюсачарех лоархIаш яр.

Ерригача собранешка, администраце, партийни организаце, профсоюза завкома заседанешка массаза а дувцаш хулар цу цеха къахьегама хьокхамаш ледара хилар. Цеха кулгалхой хувцаш, кхыйола мероприятеш чакхйоахаш лелаьдача гIулакхаш ер ма-дий, аьнна тоалуш хIама дацар. ГIулакх кхы дIахо ла йиш йоацача даьннадар.

Цу критически гIулакха хетаяь хиннача администраце, партийни профсоюзни организацеша цхьяна яьча заседане соцам бир цехе комплексни бригадаш вIашагIйоккха, аьнна. Из цу заводе эггара хьалха юкъедоаладеш дола кердадар дар.

Фу маIан дар комплексни бригадаш вIашагIтохар?

Цкъа - дале, къахьегам цу тайппара вIаштIехьбаьккхача бригада хIара члена бехктокхам лакхбаларал совгIа шийн адрес долаш, вешта аьлча, коллектив юхатеттар малав ховргдолаш хулар. ШозлагIа - дале, цу дешо къахьегама овсарле лакхйора, арахеца продукци дикагIа хулийтар. Мишта вIаштIехьдоалар из? Кадрови болхлоша шефство лелайора, вешта аьлча, дикагIа болх бе Iомайора къонабараш, керда балха эттараш. Цул совгIа хIара болхлочо Iомайора шоаш беча балха тIа мел эшаш йола говзалаш. Бригаде хьежа баьлар шоашта юкъе тIехьабусараш хургбоаца хьалаш хьакхоллара дешага.

Массане а лоархIаш волча производства ветерана, коммунистически къахьегама ударника В. Митина болх бе Iомаве шийна дIатIаийцар къона болхло А. Щербаков. Цхьа ха яьннача гIолла Iомалуш хинар шийн хьехамчана нийсса къахьегама толамаш а доахаш болх бе волавелар.

ХIанз цехера къона болхлой шоай берриго низ, хьинар, хьаькъал шоаш хьаеш йола продукци ма - хулла дикагIа хилийтара тIадерзадаь къахьегаш ба: хIаьта цу гIулакха тIа дика ка а йоал цар. Масала, къонача автосварщикашта Ю. Лебедевнеи С. Ивановнеи тIаьиллар буровой насосашта лотор дара 15 операци чакхйоаккхилга. Къонача сварщикаша баь болх тIехдика мога а баь дIаийцар технически тIахьожама отдела болхлоша. ХIанз цеха мастера цу болхлошка лу кхы а технически чоалханегIа дола балхаш.

Шлакови сварка (шлакаца лотор делга) яха болх мехкдаьтта аппаратурни цехе бе болабаь дукха ха яц. Лоацача хана цу балха говзал Iомайийр къонача сварщикаша Н. Рудакова, Ю. Борисова. В. Брызгунова кулгалдеча комплексни бригаде В. Кузнецови, Р. Арсамакови, Л. Аристови балха хьанйца ши шу мара дац. Профтехучилище а яьккха эггара хьалха балха эттача царна дикка низкъала дар юххьанна балха нормаш кхоачашъе. Цудухьа къоначарна практически новкъостал дора балха опыт йолча болхлоша. ХIаьта хIанз шоай балха нормаш кховчашъяь а ца Iеш дикка тIехкхоачашъю цар сменни заданеш.

Массанена дика ховш да моллагIча коллективе а къахьегама дисциплина дика хилийтара даим тIахьожам лоаттабе безилга. Производства толамаш дика хила тарлац къахьегама дисциплина боаггIача боараме йолча коллективашка мара. Укхаза теркал ца деш цхьаккха а дита йиш яц: балха тIа тIехьаваларгара деиз хьаеш йола продукци брак хиларга кхаччалца. Вешта аьлча дисциплинана юкъедоагIа балха говзал дика караерзаь хила езар а.

Къахьегама дисциплина толхаяьр эггара хьалха шийн новкъосташта, ерригача коллектива, бIарчча производствана хьалхашка бехке ва, хIаьта царна массанена хьалхашка жоп дала а деза цун. Укхаза новкъосташа, коллективо ду хаттар пIенхашттаи лаьссача къамаьлахи доацача бахьанехи кIалхарвоалалургвоацаши хул.

Ше къахьегама дисциплина телхаярах коллектива доалаш дола зулам, зе ца довзаш вар кхетавелга тIадулл цун хьалда волча хьехамчана. Из декхарийла ву гоал - лорзагIваьллар метта а воалаваь, цун харцахьарча уйлаех мукъа а ваьккха нийсача новкъа ваккха. Масала, цхьа ха яр сварщик Л. Брюшин даим яхар санна балха тIеравуалаш, деноц юкъедуташ, къахьегама а производственни а дисциплина цо телхаеш. Из бригада коллектива хьоккхамашта чIоагIа Iаткъар. Цунца кхетама болх белга, хьехамца, хозача дешаца из меттавоалавелга тIадиллар цун хьехамчана В. Юрчука. ХIанз Л. Брюшин производстве хьалхалаттарашта юкъе ва, цуьна еннай коммунистически къахьегама ударник яха сийлен цIи.

ХьалхагIа завода цехашта юкъе тIехьаюсаш хиннача мехкдаьтта аппаратурни цехе хIанз цхьаь - цаI бригада яц паччахьалкхен планови заданн кхоачаш ца еш, е тIеххкхоачаш ца еш а. Массане а цхьанне санна тIеххкхоачашъю план а социалистически декхараш а.

Массане дика къахьеге я цхьаккха бригада яц-те хьалхле яьккха? — аьнна хаттар отт хьалхашка. Цу гIулакха белгалдаккха дезаш цхьа хIама да укхаза. Цехе кийчдаьд ерригача пхийтте а комплексни бригадана юкъе лелаеча социалистически яхьа хьалаш. Цу яхьа юстара хила бокъо яц цхьанна бригада коллектива. Цехе хьалтеха доал ши экран. Цар тIа хIара дийнахьа хьагойт хIара бригада коллективо даьха хьокхамаш. Укхаза хьахьокх арахийцача продукце дикал, производственни къахьегамеи дисциплина, балха культура, бригадацарча хIара сага общественни вахаре лоаца дакъа. Цу яхьа итогаш ю бетта цкъа. Цу хьалий ерригa пункташ кхоачашъяьчоа 25 балл оттаю.

Призаш хьожаю хьоккхамаш тIех долчоа. Цу тайпара тIагIертта къовсам лоаттабу цехе социалистически яхь формаша а йоацаш бокъонца лелаяра, цунах хьадоала беркат дебадара, болхлой хьинар айдара. Цудухьа хIара бригада коллектив ше-ше хьалхаяла гIерташ къовсам лоаттабеш я.

Цехе бIарччача коллектива, хIара бригада, болхлочун къахьегам кхетамца, социалистически яхь материальнии моральнии ерригa оагIонаш чулоацаш нийса вIаштIехьъяккхар бахьан долаш «Красный молот» завода мехкдаьтта аппаратура арахецаш йола цех хIанз хIара денна, хIара бетта плани тIанийца социалистически декхараши тIеххкхоачашдеш я. Масала, укх шера хьалхарча квартала план ханал ши ди хьалха кхоачашийр цеха коллективо, хIаьта апрель бетта задани ханалкхо ди хьалха кхоачаш а яь май бетта чотагIа къахьега йолаелар из. ИттлагIча пятилетка кхоалагIча шера задани СССР Конституце шу дуза ди тIакхоачаш кхоачашъе аьнна хьинар айдаь къахьегаш я цеха коллектив, хIара болхло.

Хь. ДАДАЕВ.

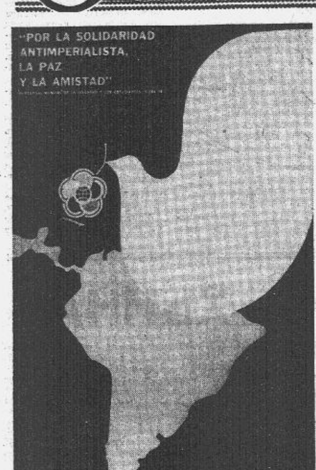
ГРУЗИНСКИ ССР. Кирова цIерагIча Тбилисски станкостроительни завода токарно-винторезни станокашта паччахьалкхен дикала Знак еннай. Шоаш тешаме. овсарле лакха йолаш хилар бахьан долаш вай мехкеи доазол арахьеи чIоагIа къердаш я уж.

ДIадахача шера цу предприяте продукцена заказаш деннача доазол арахьарча заказчикашта юкъера кхы цхьаьккха цхьа фирма — «Гертнер Фурмайстери Ко» (ФРГ). ХIанз заводе хьаеш латт аргIанара станок, кастта цу фирмана дIайохьийтаргья из.

СУРТА ТIА: слесараш Нарткошвили Доментийи (аьрдехьаравар) Болоташвили Зураби ФРГ-на станок вIашагIйоллаш бохк.

В. МОРГУНОВА сурт.
ТАСС фотохроника.

ДОАЗОЛ ДЕХЬАРА

Куба художникаш укх шера аьхки Гаване хургйолча кагирхойи студентийи XI Дерригдунен фестивала хетадаь плакаташ кийчдеш ба. Цар керттера тема: империалисташта духьалара кагирхой барт-цхьоагӀо, машар, герз дӀадаккхар, халкъашта юкъера доттагӀал чӀоагӀдар духьа лоаттабу къовсам.

СУРТА ТӀА: «Антиимпериалистически солидарноста, машара, доттагӀленна тӀехьа!» яха плакат.

ТАСС фотохроника.

Дунен халкъашта юкъера заметкаш

ПЕКИНА ШИН ДУХЬАРА ПОЛИТИКА

ТӀехьарча хана Пекина а цун массови информаце средстваша а хоалуш дукхагӀа терскам тӀаухийт Къулбехьен Азе района, моттигерча зембоахараша яхачох, цу региона мехкашта шерра дипломатически наступлени а йоаржаеш. Из къаьстта хоалуш гуча да хӀанз Китайна кулгалдераш дегӀалбаха гӀертарашца леладеча гӀулакхашка хьежача.

Дукха ха йоаццаш КНР Госсовета премьера заместителa Дэн Сяо-пина Бирмен Непален яьча визиташа хоадам боллаш хьахьеккар цу тайпара уйлаш йолаш хилар. Цунна тӀеххьа хилар премьера кхыча заместитела — Ли Сян-няна визит Ванглодеше, хӀаьта иштта Ван Бин-нен керте а волаш йола китайски делегаци хилар Пакистане, Банглодеше, Инде. Хоалуш дукхагӀа хиннай къулбехьеназиатски субконтинента турне еш йола тайп-тайпара китайски делегацеши викалаши. Дувцаш да дукха ца гоаш Госсовета премьера Хуа Гофэна ше Шри Ланке визит ергья яхаш а.

Пекина дипломатеца зелуш да хьалхагӀа хиппача пропагандистски тезисех, дика яйзача средстваехи методехи пайда ийбарал совгӀа цо. Къулбехьен Азе дукхача мехкий политически вахаре хӀанз латташ йола процессаш теркалдеш дола кердадараш юкъедоаладаь хилар. Дика гуш да цига хӀанз отташ латтача хьалашта тӀатовжа а, шоай концепцеш царех дӀахьорчаяра наькъаца гаьннарча стратегически дагадаттарашка кхача а гӀерташ хилар.

Пекински кулгалхой цу регионерча «кердача подхода» кӀийле я, кхыча дегӀаухача мехкашцарча гӀулакхашка а санна, Китая эгида кӀал Къулбехьен Азе мехкаш — Китая лоалахой а юкъехургбола «гегемонизмацарча къовсама вӀашагӀкхийтта фронт» хьаяра йовзаш йола идея. ДӀадахача шера декабрь бетта Пакистана керттера тӀема администратор инарал Зия-уль-Хака Пекине хиннача хана цун сийна че яьча ше къамаьл деш Дэн Сяо-пина духхьал могадора Къулбехьен Азе мехкашта «кхоалагӀча дунен» «гегемонизмана духьаларча къовсама хьамара вӀашагӀкхетар».

Инде правительство хувцаеппачул тӀехьагӀа Гималаяна тӀехьашка арахьара политически курс хувцаяларга, къаьстта Советски Союзаца леладу шинна а мехка пайдане дола дуккхача оагӀонашкахьара гӀулакхаш сацарга догдоахаш бар. Цунца дувзаденна китайски пресса тӀа а, хоалдадаь аьлча Индена лаьрхӀача радиопередачашка, хоалуш дукхагӀа хилар Инде хьакъехьара Советий Мехка политика харцахьа ювцаш йола пропагандистски материалаш а. «Китайски дипломати, — яздора цу дакъе кӀирагӀа цкъа арадувлача «Блитца», — гӀерт вай чӀоагӀа пайда эцаш йола СССР цхьана къа а хьегаш хьалъяь промышленни гиганташ ца йийцача а, халонаш эшаеча вайна дикка гӀо даь дуккха оагӀонаш йола советско-индийски отношенеш сецца йохаяь дӀаяха».

Теркам тӀаозаш да Индена еш йола «доттагӀий наступлени» Пекин итт бетта Советски Союзацара Джаната парте правительства гӀулакхаш зувш а, царех фу хул, хьожаш а яьгӀачул тӀехьагӀа мара йоланна ца хилар. ХӀаьта, хетаргахьа, пекински кулгалхой хиннаб, нагахьа санна Инде политикана воздействи юлой, хӀанзарча политически хьалашка, дӀаьнна правительство хиннача ханачул аттагӀа хургда шоашта Делинен Москванен юкъера отношенеш йохае гӀорта аьнна хеташ.

Цхьабакъда Джаната парте правительство, индийско-китайски отношенеш денгара денга тоае кийча а йолаш, из гӀулакх Советски Союзацара шийна традиционни бувзамаш кӀезигдара чотагӀа къоастаде раьза хиланзар, хӀаьта ше советско-индийски сотрудничества договорни ларда тешаме хилар бокъонца чӀоагӀ а дир.

Пекино шерра кхайкадаь Инди а юкъейолаш долча Къулбехьен Азе мехкаштен КНР-и юкъе «дипломатически тӀаьш техкилга», практикага хьежача хьалхара маоистски политика чакхъяккхара хийца тактически приемаш а хинна дӀаэттар. Китая оагӀонгахьара хоза Индена лаьрхӀа дола дикача дег тӀара хабараш Инденен Советски Союзан юкъе цатоамаш дохка дагахьа болабаь «публикана бола болх» мара бац.

Индийски пресса деча хоамех, Ван Бин-нанеца къамаьл деш премьер-министра М. Десаи гуччахьа кхетаргволаш дӀаьлар, дизза дола доттагӀал доазоний хьакъехьара къовсамаш а тӀехьа шин оагӀонна юкъера проблемаш машара наькъаца къоастаяра процессе мара тоссалургдац. Кхыча мехкашцарча гӀулакхий министра А. Б. Ваджпаи заявлени йир парламенте: «Вай Китайцарча гӀулакхий даькъе хьалха дӀаяхача хана хинна хӀамаш дагадехача башха гӀаддаха лезаш хӀама дац».

Событеша хьахьоккхача бесса, цу тайпара къамаьлаш кӀийле йоацаш дац. «ДоттагӀий наступленеца» лийрхӀачунга ца а кхаьча, ший хьалхарча тӀатаӀарен Инде чурча гӀулакхашта юкъегӀертарен методашка яла гӀерт Пекин. Индийски пресса деча хоамех, лоалахой мехкашка ма-могга антииндийски пропаганда лелаю китайски дипломате. Цунца цхьана хьалхьееш латт маоистски организацеш кхы а шерагӀча масштабах. Герзацеи финансови средствашцеи Ӏалашъю тайп-тайпара йола националистически группировкаш.

Регионa паччахьалкхенашта чура хьалаш толхаде, уж вӀашиц гарга ца яхийта, цу наькъаца ший гегемонистский экспансионистский дагалаттараш кхоачашлар, — иштта да Пекина политика бокъонца дола маӀан. Тамаш я, цу тайпарча методаша цӀаккха а толамга кхоачавой. Разрядкан дунен халкъашта юкъерча кхерамзлени моастагӀий цхьанна а тийшача балхаша юхатохаргдац машарга, дикача лоалахой гӀулакхашка, бертага кхача гӀерта халкъаш.

И. КЛИМОВ. (АПН).

Югославе Социалистически Федеративни Республикера хоамаш

ХЬАЛЪУВТТ ЭЛЕКТРОСТАНЦЕШ

Вардар яхача хий йисте, Неготино яхача моттига юхе болх бе йолаеннай Македоне Социалистически Республике эгтара хьалхара шера 1,2 миллиард киловатт-сахьат электроэнерги луш йола йӀовхала-электростанци.

Югославена бокххача лоархӀаме йола из объект хьалъеча технически гӀо даьд СССР-о. Советски специалисташа новкъостал дир хӀаране 210 эзар киловатт йолча шин электроблока монтаж е, «Неготино» хьалъяь йистеяьлча электроэнерги шозза совъяргья Македоне.

Сихха хьалъеш латт «Осломей», «Битол-1», «Битол-2» яха йӀовхала-электростанцеш.

Уж эксплуатаце дӀаяларца тоалургья республика электробаланс, цо новкъостал дергда республика экономика сихагӀа дегӀаахара.

«РУДНАПА» ГӀОНЦА

Машинаштен оборудованенен экспорт-импорт яра специализаци еш йола «Руднап» — Югославе арахьарча торговле предприятех эггара йоккхагӀчарех цаӀ. Цо гӀулакхаш леладу Европа, Азе, Африка, Латински Америка ткъаьх совгӀча паччахьалкхенашца. «Руднапа» эггара йоккхагӀйола партнер — СССР. 1976—1980 шерашка экономически цхьана къахьегара йолча паччахьалкхенашта юкъерча соглашене рамка чу духхьал дӀадахача шера СССР дӀаяхьийтай 100 миллион доллара маьхера югославски предприятей продукци. Иззал мах бола машинаши оборудовании яйта лерхӀаш я «Руднап» укх шера а.

ВАЙ ДЕНОШКА А АКТУАЛЬНИ Я

Белградски театрий репертуаре каст-каста го йиш я тахан М. Горьке, А. Чехова, Ф. Достоевске, М. Цветаевай, кхыча эрсий а советски а авторий пьесаш. Дукха ха йоаццаш халкъа театра сцена тӀа хилар И. Ильфен Е. Петровен романах оттаяьча «Дошо Ӏасилг» яхача спектакла премьера. Остап Бендера роль ловзайир Павла Митича.

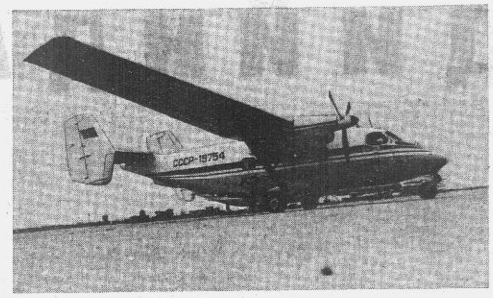
«Борба» яхача газета белгалдаьккхача тайпара, из шийла дикагӀъяр йоаццаш йола социалистически сатира произведени актуальни я вай деношка а. Дуккхача даькъе спектакль толаме чакхъялара а белградски зрителa из дика тӀаэцара а бахьан цунах латт.

МЕХКА ТЕЛЕЭКРАНАШ ТӀА

Югославски телевидене передачай кердача цикле йовзийт зрителашта цӀи хезача дунен кинорежиссерий творчество. Февраль бетта уж передачаш сийлахь-воккхача актерaи режиссерaи Чарли Чаплина хетаяь яр. БӀаьсти мехка телевизионни экранаш тӀа демонстраци йир дикагӀболча итальянски режиссерий Л. Висконтен П. Позолинии фильмашта, иштта хьеккхар шиъ советски кинолента: Т. Кодинцева «Гамлети» В. Шукшина «Печки-лавочки».

Н. БЕССОНОВА. (АПН).

Белград.

АН-28 — О. К. Антонова опытно-конструкторски бюрос хьаяь керда самолет моттигашка лелае лаьрхӀа я, Ӏалама хьалаш мичча бесса дале а. Самолета салон 18 пассажира лаьрхӀа а 1,5 — 2 минута мухь дӀа-юха бахьара кийчъе йиш йолаш а я. Самолет кийчъе йиш я иштта унахой дӀаккхувла, хьунашка хьежара, парашутни хьисапе мухь дӀа-юха кхахьара, картографировани яра, иштта кхыдола деккхараш кхоачашдара.

СУРТА ТӀА: керда самолет АН-28.

Б. КОРЗИНА сурт. ТАСС фотохроника.

ДОТТАГӀЛЕН НИЗ
(А. М. Горькийи гӀалгӀай литературеи)

ГӀалгӀай советски литература дегӀадара боккха лоархӀам болаш хиннай А. М. Горьке творчество. ГӀалгӀай къона литература низ Ӏоабеш доагӀача 20-еи 30-еи шерашка цунна юкъеяьхкар гӀалгӀай меттала яьха тайп-тайпара йола А. М. Горьке произведенеш: роман «Нана», повесташ «Берал», «Коновалов», очерк «В. И. Ленин», «Буревестниках дола илли», «Лаьчах дола илли», иштта кхыяраш.

Цу шерашка литература юкъебаьхкача къоначa переводчикаша гӀалгӀай меттала яьха уж произведенеш цар литературни говзал дикка лакхъялара гӀо даь ца Ӏеш, гӀалгӀай къаман литература дик-дикагӀа йола произведенеш санна дуккхабола лоаман къахьегамхой хьалха латтача эрсий культурах кхебеш бола низ хинна дӀаэттар.

Масала, М. Горьке «Нана» яха роман гӀалгӀай меттала яьккхача Осмиев Хьамзата, цу художествени произведене чулоацам кӀоаргга кхетабарах, дика аьттув боал цунах гӀалгӀай литература произведени я ала йиш йолаш селлара дика перевод е. Роман гӀалгӀай меттала дешаш хетало из хьай наьна меттала яздаь долаш санна, цу романа тӀа мел дувцар хьа къаманна юкъе хинна да аьнна. Романа турпалий диалогаш, образий трактовка, царна юкъера бувзам, лоацца аьлча, романа тӀа мел дувцар гӀалгӀай дешарашта гарга а, шо тӀаэцаш а да.

Переводчика балха мах латт къаьстта цхьан хӀамах. Подлинника маӀан харц ца доаккхаш, цу тӀа хӀама тӀа ца тохаш е тӀера ца доаккхаш дешачоа хьалхашка дахьар. Иза де цун аьттув баьлча цо перевод яьча произведене низ кердабоал, из цун наьна литература произведени санна халкъа гӀулакх де дӀаотт.

Укх лакхе аьнна дешаш ала йиш йолаш я Мальсагов Дошлакъаси Аушев Махьмаден цхьана яь «Лаьчах долча илле» а, «Буревестниках долча илле» переводаш а. Ала деза, 30-ча шерашка деиз вайнаьха литература хрестоматей оагӀонаш тӀара Ӏо ца йоалаш хӀанз а йолаш я уж.

Иштта 30-ча шерашка деиз гӀалгӀай литература юкъеенай Баркинхоев Ӏаббаса гӀалгӀай меттала яьккха йола «В. И. Ленин» яха А. М. Горьке очерк а.

Сийлахь-воккхача пролетарски йоазонхочун творчество гӀалгӀай дешарашта довзийтара доккха гӀулакх даьд 1933 шера «Коновалов» яхача повеста перевод яьча Шадиев Арсамака, хӀаьта «Берал» яхача повеста перевод яьча Плиев Ахьмада а.

ГӀалгӀай литература дӀаотташ хиннача цу хьалхарча шерашка гӀалгӀай йоазонхой оригинальни произведенешта ийсса лоархӀам болаш яр переводаш яь йола М. Горьке произведенеш. Из хӀана дар аьлча, ала доагӀа сийлахьча пролетарски йоазонхочун произведенеш, къаьстта революци ялалехьа язъяьраш, шоай маӀанга диллача гарга яр гӀалгӀай дешарашта, хӀана аьлча цу произведенеш тӀа йоазонхочо айдеш хинна дешаш лоамарочун дог тохалолийташ дар. Цул совгӀа, цхьаболча Ӏилман тохкамхоша белгалдоаккхаш ма-хиллара А. М. Горькена цу гӀулакха чӀоагӀа гӀо дора гӀалгӀай багахбувцам цунна дика бовзаш хиларо.

Эггара хьалха из белгалдаьккхар Нохч-ГӀалгӀай педагогически института хьехархочо В. Г. Чеботаревас А. М. Горьке «Италех дола фаьлгаш» тохкаш цунна гучадаьлар «27 фаьлг итальянски темаех а сюжетех а язбаь хилар», хӀаьта цаӀ — нийслагӀа бола фаьлг, АстагӀа Темар вувцаш бар, царех ца хилар.

—Хаттар отт, — яздора Ӏилмахочо, — тарлой-те Итале мехка къиза а бирса а волча полководцах тӀехдика йола поэтически легенда кхолла, цӀаккха а цун лаьтта валанза волча. Нагахьа цунна из кхолла мегача а из дукха ца яржа мегар, хӀана аьлча, даржа а даржаш халкъа юкъе даха дисац алхха цу халкъа истори, цун оамал хьахьоккхаш дар мара».

Цул совгӀа, цу нийслагӀча горьковски фаьлга тӀара АстагӀча Темара образа трактовка эрсий фольклора тӀа а, эрсий летописни дувцараш тӀа а цунна луча трактовкана вӀалла а тара яц, цар тӀа из геттара сий доацаш, къиза саг санна хьокх.

«Горьке нийслагӀча фаьлга тӀа гу,— белгалдора Ӏилмахочо юха а,—Темар дикагӀча оагӀорахьа хувцавенна хилар, из тамаш еш ва наьна безама боккхача низах, цун дега йӀовхалах. Цу фаьлго дешархо тешаву АстагӀча Темара ший къизалах дизза дог, из къизал дӀа а тесса нахаца болча къахетамга варгхиларах, наьна безама низа из хьатӀавоагӀаргхиларах. Лоацца аьлча, нийслагӀча фаьлга тӀа хоалуш я малхбоален къизача полководца образа луш йола кхыйола характеристика».

Белгалдаккха деза, АстагӀа Темара образа луш йола цу тайпара трактовка вайна нохчийи гӀалгӀайи фольклора тӀа нийслуш хилар. Нохч-ГӀалгӀай багахбувцама юкъе шерра даьржа да АстагӀча Темарах йола легендаш, герз а, тӀом а бита, каналаш дохкаш лелаш из хьахьоккхаш дола.

Дуккхача а къамий фольклора тӀа цун образа луш йолча трактовках эргаш я нохч-гӀалгӀай фольклора тӀа цу къизача бӀухочун образа луш йола трактовка, из вайнаьха багахбувцама тӀа тоъал сакхетам чу вена хьахьокх. ХӀаьта уж белгалонаш халкъа ший исторецара лаха езаш я: 1395 шера Кавказе кхаьчача Темара, из мохк цӀерцеи турацеи хӀалакбаь волча золотоордынски хана Тохтамыша чот йоаца эскар хӀалакдаьд. ХӀаьта кӀал бахача наха дукха зе дац Темара. Цу гӀулакхо къамий безам цунгахьа берзабу. Цхьан оагӀорахьа—цун низах тамаш ю цар, вокх оагӀорахьа — цо кӀалхарча наха дукха зе ца дарах. Цудухьа, ала тарлу вай, Темарах йолча цу легендаех Горькес ший «Италех долча фаьлгех» цаӀ, нийслагӀа бола фаьлг, язбеш пайда ийцаб аьнна. ХӀана аьлча, А. М. Горький цкъа хинна ца Ӏаш, массайттаза Нохч-ГӀалгӀайче хинна хиларца.

Цул совгӀа, вовзаш волча литературоведа профессора А. В. Попова белгалдаьккхад А. М. Горьке ший «ЙоӀи Ӏоажали» яха фаьлг язбеш «Тийрк» яхача гӀалгӀай фольклорни легендах пайда ийца хилар. «Гуш да, — яздо тохкамхочо, — дӀаяхача бӀаьшере 70-ча шерашка дӀаязъяь йола гӀалгӀай халкъа легенда тематически а, идейно а Горьке «ЙоӀи Ӏоажали» яхача фаьлга гарга хилар. Горьке из фаьлг язбаьб 1892 шера, хӀаьта кепатеха арабаьннаб 1917 шера. Цига а укхаза а гуш я боккхача низаца екаш йола, масе а хӀамал тоалаш болча безама гимн».

Горьке йиш хиланзар гӀалгӀай а, нохчий а литература сборникаш арадаха, жугатий, латыший, финний а литература сборникаш арадоахаш санна. Бакъда, из боккхача теркамца хьожаш вар Советски Союза халкъий культура а, литература а дегӀаахарга, вай тийша да цо из а даь хургхиларах, нагахьа санна ханал хьалха сна Ӏоажал хиннаецаре.

Дика ховш да, А. М. Горьке советски йоазонхой цхьоалагӀча съезде нохч-гӀалгӀай йоазонхой организаце делегаташта хьоашалгӀа ва аьнна дош денна хилар, цул совгӀа Советий Ӏаьдал дайалехьа а из дуккхаза а республика доазон тӀа хиннав. Цу тӀара тахан Ӏилмахошта дика ховш да, къаьстта Кавказа вахар, Кавказа нахах ше зийначох А. М. Горьке пайда ийцалга ший «Чӏир», «Дед Архипи Ленькей» (1893 шу), «Ши босяк» (1894 шу), «Саг вар» (1912 шу), «ЧӀоже» (1913), кхыйола произведенеш а язъеш.

Иштта Россе гӀолла ше лелаш волаш, 1891 шера Беслане хьажкӀаш йоахаш хилар А. М. Горький, Порт-Петровске (хӀанз Махачкала), Шолжа атагӀа Карабулакая Пхьилекъонгий-Юртан уллув гӀолла машинникъ буллача болх беш хилар. Цу шерашка цунна дайнар дар 1913 шера Кипре волаш цо яздаьча «ЧӀоже» яхача дувцара тӀа дахар. Йоазонхочо цу дувцара тӀа дика хьахьокх из зама, цига шийна байза нах, хӀаьта вай республика хозача Ӏалама сурт а: «...сийнача лоамий дукъага кхаччалца яда предкавказье нийса аренаш», «гола етташ дода Шолж», иштта кх. дӀ.

Гуш да, гӀалгӀай легендайи Горьке произведенейн бувзам цӀаьхха хьахинна боацилга. Дуккхаза а ше Нохч-ГӀалгӀайче хиннача шерашка цун теркам тӀа ца баха йиш яцар цу вайнаьха дикача поэтически багахбувцама произведенешта, цу хана уж кепатеха арадаьнна а, Ӏилмахошта довзаш а хиларца.

Юххера белгалдаккха деза А. М. Горьке традицеш гӀалгӀай йоазонхой литература дегӀадара боккхача лоархӀаме хилар а. Мальсагов Зоврбика «Пхьа» яха пьеса, Гойгов Ӏаддал-Хьамида «Поминки», Муталиев Хьажбикара «Хьалхара бӀаьсти», иштта кхычар а дуккхача а произведенеш тӀа дика гу Горьке произведеней влияни. Цу масса а волча йоазонхошта къаьст-къаьсттача шерашка А. М. Горький вайна хиннав, царех цхьабараша хӀанз а боккхача безамца вувц сийлахь-воккха пролетарски йоазонхо, дагалувц Советски Союза къамий литература дегӀадара цо еш хинна йоакхо.

Або МАЛЬСАГОВ.

СТУДЕНТИЙ КРУЖОК

Массехк шу да Нохч-ГӀалгӀай паччахьалкхен университете доазол дехьарча литература кружок вӀашагӀъелла.

Дукха мероприятеш чакхйоах цу кружоко. Иштта, доазол дехьарча литература кердадараш довзийт, вай республика йоазонхошцеи поэташцеи вӀашагӀкхетараш чакхдоах, республикански театраша увттаю вай ханара спектаклаш йоашх, иштта кхыйола мероприятеш чакхйоах.

Цхьаболча, хьинаре дакъа лоацача студентий шоай проблемаш я къестае а ювца а тӀаийца. Иштта, филологически факультета йиълагӀча курса студента Муталиев Ӏалихана йовзийт Малхбузен кагирхой социальни а политически а проблемаш, хӀаьта цу факультета студенткаша Колесникова Нинаси Мед Алласи къестаю вай ханарча кино, кагирхошта марксистско-ленински мировоззрени луш дола литература дегӀадара проблемаш.

Дукха ха йоацаш кружока доакъошхоша дӀайихьар поэзен сайре. Цига дакъа лаьцар къоначa поэтий республикански конкурса лауреаташа: М. Ахмадова, З. Яндарбиева, А. Исмаилова, А. Муталиева, эрсен доазол дехьарчен литература кафедра преподавателa, профессора Л. И. Гербстмана йийшар К. Бальмонта а иштта ше язъяь а стихаш, цӀи хезача поэтаца С. Есенинца ший хиннача доттагӀалах дийцар.

Д. ИНАРКИ.

Ши юхь йола БӀатӀа

Колхоза юкъара собрани яр. Дукха кхалнах бар цига кхайка боаллабаь. Районера вена «воккха атенст» БӀатӀа вар къамаьл деш.

— Новкъостий! Колхоза хьалхашка латтача боахама деккхарех лаьца дувцалехьа, ши-кхо дош кхалнахах, цар вахарах лаьца арга аз, —аьнна доладир БӀатӀас ший къамаьл.

— Вай вахаре гучаювл кхалнаьха наькъаш тедаш йола тоъал моттигаш. ХӀаране цӀи а йоаккхаш уж дагаръе воле ха а тоъаргъяц сона. Из шоана а ховш ма-дий деррига а, аз шоана дувца кхы керда хӀама доацилга. Амма, оаш дага лоаттаде дезаш цхьа хӀама да: кхалнах вахара Ӏиндаргӏе лоаттабаь зама, корагӀа арахьежача бӀаргадайнар мара кхы вахара, маьлха сердал царна гор а бехке хинна зама кхы цӀаккха а юхайоагӀаргйоацаш дӀаяхай. Цудухьа замано ширдаь юстардаьха гӀулакхаш дӀатасса, дита деза.

Советски Ӏаьдало кхалнаха бокъо еннай маӀача наха нийсса болх бе а деша а. Советий Ӏаьдало йоах: кхалнахага маӀача нахага санна ондо низ ца хилар теркал а деш дегӀа хала балхаш делга, масала, шахташка, унахцӀенонна зене йолча цехашка, иштта кх. дӀ. кхалнаха тӀа ма тетта. Медла дарах кхоача а ца луш дукха гӀулакхаш тӀалатт кхалсага ше яхача цӀагӀа, коа-карта. ТӀаккха фусамдаьца гӀо де деза фусамноаноашта...

БӀатӀас деча къамаьла чӀоагӀа раьза хинна кхалнаха дӀаьхдаь тӀоараш техар.

— Юха а вола тхо долча, тха маӀача наха лелошдар гургда хьона, — аьлар Падама.

— Цун цӀагӀа миштад-те? Ший фусамнаьнацара юкъмоттиг миштa лелаю-те цо? Хьажа дезар вай, — аьлар Зинас.

— Хьежача фу хургда мотт хьона? ХӀама а хургдац. Вай маӀа нах, вай воаш совцоргба, вайна дойя, Ӏаьдал вайгахьа ма-дий, тӀаккха вай-м мочхалаш а тоӀадаь Ӏеш ма-дий, воашта тӀа дахча доахе а могийташ, — аьлар Хьадас.

Хьо бакъ я, бакълув хьо, — гӀар айелар кхалнаха юкъе...

* * *

Колхозе хье а венна маьркӀажийга Ӏаха кийчъенна боргӀал санна вувса а венна ший фусаме цӀакхаьчар БӀатӀа. Цкъа-шозза наӀарах пӀелг тӀехача хазанзар цун сесага Зулайна. Чура цхьаккха а меттахьа ваьнна тата шийна ца хезача, «даргӀ-даргӀ» аьнна дикка тата а деш наӀара мӀарга тӀакӀирбир БӀатӀас.

— ДӀайоагӀа, сих ма-ле, — аьнна чура хьайнстхилар Зулай.

— Со цӀа а кхачалехьа масихъеннай хьо, ва йилбаз, дӀахарца.

— ДӀа-м даьра йижаяцар со, кӀаьнк дӀавужаве ага тӀа тайжжача тар а кхийтта набаро озаяь хиннай-кх со. Ял хӀама хьо волча хьаяхь аз хьона е кухне чувоагӀа хьо?

— Набаро озаяь хиннай-кх, набаро... «Атта озаю хьо-м набаро. Хьай ши бер леладе а карагӀдалац-кх хьа, шайтӀа нана. Сьса санна шершаш йоленна лел-кх хьо. Мегаьд из, кхоана къоастадергда вай. Кухне чувоагӀа со... эк хьая укхаза...

Дулх а хьалтӀамаш а цунна даа хьаоттадир, бакъла, духьала дош доаладанзар Зулайс.

— ХьалтӀамаш ма-теза я хьа, даьна хьакха хиларг!

— Тух хьона хьалхашка латт-кх, чутассал хьай, хьайна ма-дезза, чам тоабел хьайна товчча бесса.

— Пхьера чам а аз тоабе безаш ба? Хьона ховш фуд, дуачун чам тоабе а ца хайча? — вувса а венна кӀал гӀолла бӀаргаш тӀакъоарзадир цо Зулайна. КӀезига соцавенна а ваьгӀа, тӀачайха аьлар:

— Машина тӀера Ӏововалаш дӀатоссаелар са костюм, киса доастаденнад е доаттӀадаьд хац сона, сихха дӀатега. Ӏуйрийна тӀаювха кийча хилийталахь.

— Аьъ! Мича гӀолла лийннав хьо? Хоттала кийрчав е Ӏокхийттав хьо? Укх тӀара хотташ-м бокъабаланза тӀаьда ма-бий. Иштал еза костюм. Тховсара гӀулакх хургдац.

— Из са гӀулакх дац. Кхоана тӀаювха еза костюм. Кухне чу а гӀойя, хьай гӀулакх де. Ер ага а дӀахьо хье йолча, Ӏовижийта со.

Ши минут ялалехьа, кухне чу ага дӀахьош сомадаьнна бер дужаде ага тӀа гола а яьккха Ӏохайнача Зулайна хезар лектора, «воккхача атенста» БӀатӀас яха «харр-харра».

Р. ХАДЖИЕВ.

Редактор Т. А. ТЕБОЕВ.

ТЕЛЕВИДЕНИ

16 май

I ПРОГРАММА

8.00—«Ха». Информационни программа. 8.35 — Ӏуйранара гимнастика. 8.55 — А. Островский. СССР Паччахьалкхен академически ЗӀамигача театра «Не все коту масленица» яха фильм-спектакль. 15.50 — Телевизионни документальни фильмай программа. 15.35 — «Музеешкеи выставочни залашкеи гӀолла». «60 Турпала шу» яхача Ерригсоюзни художествени выставкера репортаж. 16.05 — «Б. Шоу творчество». Цхьоалагӏа передача. 16.50 — «Метрикашта вац» яха телевизионни очерк. 17.00 — «Вай сомий бет». 17.30 — «Со БАМ-а да ва!». 18.00 — Кердадараш. 18.20 — «Города атараш» яхача фильма-спектакла премьера. 19.20 — «Саги закони». 19.50 — «Голубка» яха телевизионни дукхасерийни художествени фильма премьера. 1-ра сери. 21.00 — «Ха». Информационни программа. 21.30 — «Ткъамаш» яхача телевизионни документальни фильма премьера. 22.30 — В. А. Моцарт. Концерт. Йистедаьлча — кердадараш.

II ПРОГРАММА

18.00 — Мультфильм. 18.10 — «Нохч-ГӀалгӀайчу гӀолла». Информационни программа (эрсий, гӀалгӀай меттала). 18.30 — «Дунен халкъашта юкъера обозрени» (нохчий меттала). 18.45 — Киножурнал. 18.55 — «Хьайбаш лeладара—индустриальни база». «Комплекс болх бе маца йолалургья?». 19.25 — Спортивни передача. 20.15 — «Литературни вӀашагӀкхетар» (нохчий меттала).

17 май

I ПРОГРАММА

8.00 — «Ха». Информационни программа. 8.35 — Ӏуйранара гимнастика. 8.55 — Мультфильмай программа. 9.25 — «Голубка» яха телевизионни дукхасерийни художествени фильм. 1-ра сери. 10.30— «Кинопикъбара клуб». Передача дӀахьу Ю. А. Сенкевича. 15.00 — «Экран» яхача творчески объединене документальни фильмай программа. 15.40 — Советски паччахьалкхени бокъонийн лардам. «Советски общество дезал. Дезала хьакъехьа йола паччахьалкхен йоакхо». 16.10 — «Б. Шоу творчество». ШолагӀа передача. 17.00 — «Ӏилман вахар». Интервидени. 17.30 — «Стихаш ешаш...». 18.00 — Кердадараш. 18.15 — «Сага дикалах дола зӀамига истори» яха документальни фильм. 18.30 — «Дунен халкъий творчество». 19.00 — «Вай балха дикал». Передача дӀахьу политически обозревателa В. П. Бекетова. 19.45 — «Спортлото» тираж. 19.55 — «Голубка» яхача телевизионни дукхасерийни художествени фильма премьера. 2-гӀа сери. 21.00 — «Ха». Информационни программа. 21.30 — «Хала никъ» яха телевизионни документальни фильм. 22.00 — «Шоана хетар». Передача йистеяьлча — кердадараш.

II ПРОГРАММА

18.00 — «Цӏеча седкъий къовал» яха документальни фильм. 18.20 — «Нохч-ГӀалгӀайчу гӀолла». Информационни программа (эрсий, нохчий меттала). 18.40 — Республика кхайка. «Экажевский» совхоза механизатораш болча» (гӀалгӀай меттала). 18.50 — «Халкъа тӀахьожам дӀахьош ба». Советски района халкъа тӀахьожама комитета председателa М. Я. Алсултанова къамаьл (нохчий меттала). 19.05 — Нохч-ГӀалгӀай АССР хӀама хьаду низаш дегӀадахкарах йола Ӏилман конференци. 19.35 — «ТӀехьавусаш цхьаккха воацаш». Гӏишлошъяра Нохч-ГӀалгӀай управлене 7-ча СМУ коллектива хьакъехьа (гӀалгӀай меттала). 19.55 — «Дикала диалектика» яха документальни фильм.

РАДИО

16 май

6.30 — «Гергача истола гонахьа — жа леладераш». 7.10 — Республикански газетий обзор. 7.22 — Ашараш (гӀалгӀай меттала). 8.25 — Хоамаш. 8.35 — Ашараш. 8.45 — «АргӀанарча политденга». 9.15 — «Нохч-ГӀалгӀай АССР хӀама хьаду низаш дегӀадахкара гӀулакхаш». Беседа. 9.30 — «Къона вай заманхо» яха радиовыпуск (гӀалгӀай меттала). 17.00 — «Вай низ доттагӀленца ба». Беседа (нохчий меттала). 17.15 — «Лаьттал ченаш карарезаю кхетамбараша». Бурудетта балхаш деча Горячеводски управленера передача (нохчий меттала). 17.30 — «Пятилетка ударникашта дола концерт» (нохчий меттала). 18.00 — Керда хоамаш (эрсий, нохчий, гӀалгӀай меттала).

17 май

7.10 — Республикански газетий обзор. 7.22 — Ашараш. 8.25 — Хоамаш. 8.35 — «Буржуазни демократе фасада тӀехьашка». Беседа. 8.50 — «Керда нахи довзаргда вайна» (нохчий меттала). 9.15 — «Агитатор кхай тӀарча стане». Беседа (гӀалгӀай меттала). 9.30 — «ЦхьоагӀо йолча дезала юкъе». 9.50 — Ашараш. 10.00 — Москва. 16.00 — РадиоладувгӀархой заявкех дола концерт. 16.30 — Нохч-ГӀалгӀай АССР хӀама хьаду низаш дегӀадахкара йолча Ӏилман — конференцера репортаж. 16.45 — «Специалиста хьехамаш». «Хьайбаш аьххий лазарах лорадар». Беседа (нохчий меттала). 18.00 — Керда хоамаш (эрсий, нохчий, гӀалгӀай меттала). 18.30 — Ашараш. 18.50 — «Сайрийнара Грозный» (горсете гӀолла).

Хоаттсам

Тахан республике гӀоллен Грознен хувцалуш морхаш йолаш йоачан а йоацаш, малхбузехьара секунде 3—7 метр чӀоагӀа мух а хьекхаш хилен фегара температура республике 20—25, Грозне 23—25 градус йӀовхал йолаш хилен тарлу.

Метеостанци.

ТХА АДРЕС 364051, г. Грозный, Ленина, 9 (3-гӀа этаж). Телефонаш: редактора — 3-44-96; редактора зам. — 3-39-11; бехктокхама секретара — 3-34-38; партийни вахарен культурай отделий — 3-61-46; промышленноста отдела — 3-42-30; юрта боахама отдела — 3-42-28; письмой отдела — 3-74-68; бухгалтере — 2-54-30; корректорске—2-89-88.

НАШ АДРЕС: 364051, г. Грозный, ул. Ленина, 9 (3-й этаж). Телефоны: редактора — 3-44-96; зам. редактора — 3-39-11; ответственного секретаря — 3-34-38; отдела партийной жизни и культуры — 3-61-46; отдела промышленности — 3-42-30; отдела сельского хозяйства — 3-42-28; отдела писем — 3-74-68; бухгалтерии — 2-54-30; корректорской — 2-89-88.

Газет арадувл шинарен, ерен, шоаттен деношка

СФ05152. «Грозненский рабочий» издательства типографи, Маяковске, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул Маяковского, 92. Заказ № 3750.